

๘. สกุกปญหสูตร

[๓๔๔] เอวมเม สุตฺ :- เอกิ สมยํ ภควา มคเชสุ วิหริติ, ปาจิโนโต ราชคหสฺส อมฺพสณฺโฑ¹ นาม พฺราหฺมณคามาโม, ตสฺสสุตฺตรโต เวทียเก ปพฺพเต อินฺทสาลคฺุหายํ. เตน โข ปน สมเยน สกุกสฺส เทวานมินฺทสฺส อฺุสฺสูกํ อฺุทปาที ภควนฺตํ ทสฺสนาย. อถ โข สกุกสฺส เทวานมินฺทสฺส เอตทโหสิ “กหํ นฺุ โข ภควา เอตฺรหิ วิหริติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ. อทฺทสา โข สกโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ มคเชสุ วิหริณฺตํ, ปาจิโนโต ราชคหสฺส อมฺพสณฺโฑ นาม พฺราหฺมณคามาโม, ตสฺสสุตฺตรโต เวทียเก ปพฺพเต อินฺทสาลคฺุหายํ; ทิสฺวาน เทเว ตาวตีสฺเส อามนฺเตสิ “อຍံ มาริสฺวา ภควา มคเชสุ วิหริติ, ปาจิโนโต ราชคหสฺส อมฺพสณฺโฑ นาม พฺราหฺมณคามาโม, ตสฺสสุตฺตรโต เวทียเก ปพฺพเต อินฺทสาลคฺุหายํ. ยถิ ปน มาริสฺวา มยฺนฺตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อฺุปลงฺกเมยฺยาม อรหฺนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ. “เอวํ ภทฺทนฺตวา”ติ โข เทวา ตาวตีสฺสา สกุกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปจฺจสฺสโสสุ.

[๓๔๕] อถ โข สกโก เทวานมินฺโท ปญฺจสิขิํ คนฺธพฺพปฺุตตํ² อามนฺเตสิ “อຍံ ตาต ปญฺจสิขิ เทวาน มคเชสุ วิหริติ, ปาจิโนโต ราชคหสฺส อมฺพสณฺโฑ นาม พฺราหฺมณคามาโม, ตสฺสสุตฺตรโต เวทียเก ปพฺพเต อินฺทสาลคฺุหายํ. ยถิ ปน ตาต ปญฺจสิขิ มยํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อฺุปลงฺกเมยฺยาม อรหฺนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ. “เอวํ ภทฺทนฺตวา”ติ โข ปญฺจสิขิ คนฺธพฺพปฺุตโต สกุกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เพลฺลวปณฺฑูวีนํ อาทาย สกุกสฺส เทวานมินฺทสฺส อฺุญฺจริยํ อฺุปาคมิ.

[๓๔๖] อถ โข สกโก เทวานมินฺโท เทเวหิ ตาวตีสฺเสหิ ปริวฺโต ปญฺจสิเชน คนฺธพฺพปฺุตเตน ปฺุรกฺขโต, เสยฺยถาปี นาม พลวา ปฺุริโส สมฺมิถฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาวิตํ วา พาหํ สมฺมิถฺชเยย, เอวเมว เทเวสุ ตาวตีสฺเสสุ อฺุนฺตรหิตो, มคเชสุ ปาจิโนโต ราชคหสฺส อมฺพสณฺโฑ นาม พฺราหฺมณคามาโม, ตสฺสสุตฺตรโต เวทียเก ปพฺพเต ปจฺจจฺุจาสฺสิ. เตน โข ปน สมเยน เวทียโก ปพฺพโต อติริว โอบาสฺซาโต โหติ อมฺพสณฺโฑ จ พฺราหฺมณคามาโม, ยถา ตํ เทวานํ เทวานฺุภาเวน. อปฺิสฺสุทํ ปริโต คาเมสุ มนฺุสฺสา เอวมาหํสุ “อาทิตฺตสฺสุ นามชฺช เวทียโก ปพฺพโต, ฉายตสฺสุ³ นามชฺช เวทียโก ปพฺพโต, ชลตสฺสุ⁴ นามชฺช เวทียโก; ปพฺพโต ก็ สฺสุ นามชฺช เวทียโก ปพฺพโต อติริว โอบาสฺซาโต อมฺพสณฺโฑ จ พฺราหฺมณคามาโม”ติ สํวิคฺคา โลมหฺภูจฺจชาตา อเหสุ.

[๓๔๗] อถ โข สกโก เทวานมินฺโท ปญฺจสิขิํ คนฺธพฺพปฺุตตํ อามนฺเตสิ “ทฺุรฺอุปฺสงฺกมา โข ตาต ปญฺจสิขิ ตถาคตา มาทิสฺเสน; ฉายี ฉานรตา, ตทนฺนฺตรํ⁵ ปฏิสฺสลิโน. ยถิ ปน ตวํ ตาต ปญฺจสิขิ ภควนฺตํ ปจฺมํ ปสาเทยฺยาสฺสิ, ตยา ตาต ปจฺมํ ปสาทิตํ ปจฺฉา มยํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อฺุปลงฺกเมยฺยาม อรหฺนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ. “เอวํ ภทฺทนฺตวา”ติ โข ปญฺจสิขิ คนฺธพฺพปฺุตโต

¹ ฉ.ม. อมฺพสณฺฑา

² ฉ.ม.สฺ. คนฺธพฺพเทวปฺุตตํ

³ ฉ.ม. ฉายตฺสฺ; สฺ.อ. ฉายิตฺสฺ

⁴ ฉ.ม. ชลตฺสฺ; สฺ.อ. ชลิตฺสฺ

⁵ ฉ.ม. ตทนฺตรํ

สกุสส ทewanมินทสส ปฐิสสุตวา เวพฺวปณฺฑูวีนํ อาทาย, เยน อินฺทสาลคฺหา, เตนฺอุปสงฺกมิ;
 อุปสงฺกมิตฺวา “เอตฺตาวตฺตา เม ภควา เณว⁶ อติทฺูเร โข วสตี^๕ นาจฺจาสนฺเน, สทฺทญฺจ เม โสสฺสตี”ติ
 เอกมฺนตํ อญฺจาลิ.

ปญฺจสิขคิตฺคาถา

[๓๔๘] เอกมฺนตํ จิตฺโต โข ปญฺจสิขิ คณฺฐพฺพุตฺโต เวพฺวปณฺฑูวีนํ อสฺสาเวสิ, อิมํ จ
 คาถาโย อภาสิ พุทฺธุปสฺสยิตฺตา ฐมฺมุปสฺสยิตฺตา สํชฺฐุปสฺสยิตฺตา อรหฺนฺตฺอุปสฺสยิตฺตา กามฺมุปสฺสยิตฺตา :

“วณฺเท เต ปิตริ ภาทฺเท	ติมฺพริ สุริยวจฺจเส,
เยน ชาตาลี กลฺยาณี	อาณนฺทชนนี มม.
วาไตว เสทตํ กนฺโต	ปานียํ ปิปาสโต
องฺคิรสิ ปิยา เมสิ	ฐมฺโม อรหฺตํ อิว. ⁷
อาตุรฺสเสว เกสฺซุชฺชํ	โกชนํ ชิมฺจฺจโต
ปรินิพฺพาปย ภาทฺเท	ชลนฺตมิว วารินา.
สีโตทกํ โปกฺขรณิ	ยฺตุตํ กิณฺชกฺขเรณฺนา
นาโค ฐมฺมาภิตตฺโตว	โอคาเห เต ญฺญทริ.
อจฺจงฺกุโสว นาโค จ ⁸	ชิตํ เม ตฺตฺตโตมริ
การณํ นปฺชานามิ	สมฺมตฺโต ลกฺขณฺรูยา.
ตยิ คคิตฺจิตฺโตสฺมิ ⁹	จิตตํ วิปริณามิตํ
ปฏิกฺคนฺตํ น สกฺโกมิ	วงฺกสมฺโสตว อมฺพุไซ.
วามฺรู สช มํ ภาทฺเท	สช มํ มนฺทโลจเน
ปฺลิสฺสช มํ กลฺยาณี,	เอตํ เม อภิปตฺถิตํ.
อปฺปโก วต เม สนฺโต	กาโม เวลฺลิตเกสิยา
อเนกภาโว สมฺปฺปาติ	อรหฺนฺเตว ทกฺขิณฺวา.
ยํ เม อตฺถิ กตํ ปุณฺณํ	อรหฺนฺเตสุ ตาทิสฺสุ,
ตํ เม สพฺพงฺคกลฺยาณี	ตยา สทฺธิ วิปฺจจตํ.
ยํ เม อตฺถิ กตํ ปุณฺณํ	อสมฺมิ ปจฺวิมณฺทเล,
ตํ เม สพฺพงฺคกลฺยาณี	ตยา สทฺธิ วิปฺจจตํ.
สกุยปฺุตฺโตว ฌาเนน	เอโกทิ นิปโก สโต

⁶ ฉ.ม. ^{๕-๕} เณว อติทฺูเร ภวิสฺสตี

⁷ ฉ.ม. อรหฺตามิว

⁸ ฉ.ม. นาโคว

⁹ ฉ.ม. เคคิตฺจิตฺโตสฺมิ; อ. คคิตฺจิตฺโตสฺมิ

อมตัม มุณี ชีคีสานโน	ตมห์ สุริยวจฺจเส.
ยถาปี มุณี นนฺตเยย	ปตฺวา สมฺโพธิมุตตมัม,
เอวํ นนฺตเยยํ กลฺยาณิ	มิสฺสึภาวํ คโต ตยา.
สกุโก เจ เม วรํ ทชฺชา	ดาวตีสานมิสฺสโร
ตาทํ ภาทเท วเรยยาเห	เอวํ กาโม ทโพห มม.
สาลัม น จิรํ ผลลัม	ปีตรํ เต สฺเมตเส
วณฺทมานโน นมสฺสามิ,	ยสฺสา เสตาทิสึ ปชา”ติ.

[๓๔๙] เอวํ วุตฺเต, ภควา ปญฺจสิขิํ คนฺธพฺพเทวปฺตฺตํ เอตทโวจ “สัสนฺทติ โข เต ปญฺจสิขิ ตนฺตีสฺสโร คีตสฺสเรณ, คีตสฺสโร จ ตนฺตีสฺสเรณ; เนว ปน¹⁰ เต ปญฺจสิขิ ตนฺตีสฺสโร คีตสฺสรํ อติวตฺตติ, น¹¹ คีตสฺสโร จ ตนฺตีสฺสรํ. กทา สัญฺญุหา ปน เต ปญฺจสิขิ อิมา คาธา พุทฺธุปสฺสณฺหิตา ธมฺมุปสฺสณฺหิตา สัญฺญุปสฺสณฺหิตา อรหณฺตูปสฺสณฺหิตา กามุปสฺสณฺหิตา”ติ. “เอกมิทํ¹² ภาเนตฺ สมยํ ภควา อรุเวลายํ วิหริตฺ นชฺชา เนรณฺชราย ตีเร อชฺปาลนฺโคเร ปจฺมาภิสฺมพฺพุโ. เตน โข ปนาหํ ภาเนตฺ สมเยน ภาททา นาม สุริยวจฺจสา ติมฺพฺรุโน คนฺธพฺพรณฺโถ ฐิตา, ตมภิกงฺขามิ. สาท โข ปน ภาเนตฺ ภคินี ปรกามินี โหติ, สิชฺณูทึ นาม มาตลิสฺส สงฺคาหกสฺส ปฺตฺโต, ตมภิกงฺขติ. ยโต โข อนํ ภาเนตฺ ตํ ภคินี นาลตฺถํ เกนจิ ปริยาเยน, อถาทํ เวพฺพวณฺฑูวีนํ อาทาย, เยน ติมฺพฺรุโน คนฺธพฺพรณฺโถ นิเวสนํ, เตนุปสงฺกมึ; อฺปสงฺกมิตฺวา เวพฺพวณฺฑูวีนํ อสฺสาเวสึ, อิมา จ คาธายิ อภาสึ พุทฺธุปสฺสณฺหิตา ธมฺมุปสฺสณฺหิตา สัญฺญุปสฺสณฺหิตา อรหณฺตูปสฺสณฺหิตา กามุปสฺสณฺหิตา :

‘วณฺเท เต ปีตรํ ภาทเท	ติมฺพฺรุ สุริยวจฺจเส
เยน ชาตาสิ กลฺยาณิ	อาณนฺทชนนี มม ๔เปฯ
สาลัม น จิรํ ผลลัม	ปีตรํ เต สฺเมตเส
วณฺทมานโน นมสฺสามิ	ยสฺสา เสตาทิสึ ปชา”ติ.

เอวํ วุตฺเต, ภาเนตฺ ภาททา สุริยวจฺจสา มํ เอตทโวจ ‘น โข เม มาริสฺโส ภควา สมฺมุขา ทิฏฺฐโ; อปิจ สฺโตเยว เม โส ภควา เทวานํ ดาวตีสานํ สฺฐมฺมายํ สภายํ อฺปนจฺจนฺตียา. ยโต โข ตวํ มาริสฺส ตํ ภควนฺตํ กิตฺเตสึ, โหตุ โน อชฺช สฺมาคโม’ติ. โสเยว โน ภาเนตฺ ตสฺสา ภคินิยา สทฺธิ สฺมาคโม อโหสิ, น จทานิ ตโต ปจฺฉา”ติ.

สกฺกุปสงฺกม

[๓๕๐] อถ โข สกฺกสฺส เทวานมฺินฺทสฺส เอตทโหสิ “ปฺฏิสมฺโมทติ ปญฺจสิขิ คนฺธพฺพปฺตฺโต ภควตา, ภควา จ ปญฺจสิขินา”ติ. อถ โข สกุโก เทวานมฺินฺโท ปญฺจสิขิํ คนฺธพฺพปฺตฺตํ อามนฺเตสึ “อภิวาเทหิ เม ตวํ ตาต ปญฺจสิขิ ภควนฺตํ ‘สกุโก ภาเนตฺ เทวานมฺินฺโท สามจฺจเ สปริชฺโน ภควโต

¹⁰ อ.ม.ส. น จ ปน

¹¹ อ.ม. นสทฺโท นตฺถิ

¹² อ. เอกมิตฺ; ก.อ.ม. เอกมิตฺทา

ปาเท สิริสา วนุทตี”ติ. “เอวํ ภาทนต์วา”ติ โข ปญจสิโข คนฺธพฺพุตโต สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทติ ‘สกฺโก ภาเนเต เทวานมินฺโท สามจฺโจ สปริชโน ภควโต ปาเท สิริสา วนุทตี”ติ. “เอวํ สุขี โหตุ ปญจสิข สกฺโก เทวานมินฺโท สามจฺโจ สปริชโน, สุขกามา हि เทวา มนุสฺसा อสุรา นาคา คนฺธพฺพา เย จญฺเณ สนฺติ ปุณฺณกาया”ติ.

[๓๕๑] เอวญฺ ปน ตถาคตา เอวรูเป มหเสกฺเข ยกฺเข อภิวทฺติ. อภิวทิตฺ สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต อินฺทสาลคฺคฺหํ ปวิสิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อญฺจาสี. เทวาปี ตาวตีสฺสา อินฺทสาลคฺคฺหํ ปวิสิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อญฺจิสฺสุ. ปญจสิโขปี คนฺธพฺพุตโต อินฺทสาลคฺคฺหํ ปวิสิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อญฺจาสี.

เตน โข ปน สมเยน อินฺทสาลคฺคา วิสฺมา สนฺตี สฺมา สมปาที, สมฺพาธา สนฺตี อูรฺุทฺธา¹³ สมปาที, อนฺธกาโร คฺหายํ อนฺตรธายี, อาโลโก อฺุทฺปาที; ยถา ตํ เทวานํ เทวานุภาเวน.

[๓๕๒] อถ โข ภควา สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ “อจฺจริยมิํ อายสมฺโต โกสิยสฺส, อพฺภุตมิํ อายสมฺโต โกสิยสฺส ตว พฺหุกิจฺจสฺส พฺหุกรณียสฺส, ยทิํ อีธาคนนฺ”ติ. “จิริปฏิกาหํ ภาเนเต ภควนฺตํ ทสฺสนาย อฺุปลงฺกมิตุกาโม; อปีจ เทวานํ ตาวตีสฺสานํ เกหิจิ¹⁴ กิจฺจกรณียเยหิ พฺยาวโฏ; เอวาหํ นาสกฺขี ภควนฺตํ ทสฺสนาย อฺุปลงฺกมิตุ. เอกมิํ ภาเนเต สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริตี สลพฺคารเก. อถ โขหํ ภาเนเต สาวตฺถี อคฺมาสี ภควนฺตํ ทสฺสนาย. เตน โข ปน ภาเนเต สมเยน ภควา อญฺเณตเรน สมานินา นิสฺสินโน โหติ; ภูชตี¹⁵ นาม เวสฺสวณฺสฺส มหาราชสฺส ปรีจาริกา ภควนฺตํ ปจฺจฺปญฺจิตา โหติ, ปญฺชลิกา นมสฺสมานา ติฏฺฐติ. อถ โขหํ ภาเนเต ภูชตี เอตทโวจ ‘อภิวาเทหิ เม ตวํ ภคินี ภควนฺตํ ‘สกฺโก ภาเนเต เทวานมินฺโท สามจฺโจ สปริชโน ภควโต ปาเท สิริสา วนุทตี”ติ. เอวํ วุตฺเต, ภาเนเต สภา ภูชตี มํ เอตทโวจ ‘อภาโล โข มาริส ภควนฺตํ ทสฺสนาย, ปฏิสฺสฺสฺสโน ภควา”ติ. ‘เตนหิ ภคินี, ยथा ภควา ตมฺหา สมานิมฺหา วุฏฺฐิตฺโต โหติ, อถ มม วจฺเนน ภควนฺตํ อภิวาเทหิ ‘สกฺโก ภาเนเต เทวานมินฺโท สามจฺโจ สปริชโน ภควโต ปาเท สิริสา วนุทตี”ติ; กจฺจि เม สภา ภาเนเต ภคินี ภควนฺตํ อภิวาเทหิ ? สรตี ภควา ตสฺสา ภคินียา วจฺนฺ”ติ. “อภิวาเทหิ มํ สภา เทวานมินฺท ภคินี; สรามหํ ตสฺสา ภคินียา วจฺนํ; อปีจํา อายสมฺโต จกฺกนฺนิสฺสทฺเทน¹⁶ ตมฺหา สมานิมฺหา วุฏฺฐิตฺโต”ติ. “เย เต ภาเนเต เทวา อเมหิ ปจฺมตฺโร ตาวตีสฺกายํ อฺุปปฺนฺนา, เตสํ เม สมฺมุขาสฺสํ สฺมฺมุขา ปฏฺิคฺคฺหิตํ ‘ยथा ตถาคตา โลเก อฺุปฺปชฺชนฺติ อรฺหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, ทิพฺพา กายา ปรีปฺุเรนฺติ, หายนฺติ อสุรกายา”ติ. ตํ เม อิทํ ภาเนเต สกฺขิตฺทิฏฺฐํ; ยโต ตถาคโต โลเก อฺุปฺปนฺโน อรฺหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ทิพฺพา กายา ปรีปฺุเรนฺติ, หายนฺติ อสุรกายา”ติ.

¹³ ส.อ. อูรฺุทฺธา; ฉ.ม. อูรฺุทฺธา

¹⁴ ฉ.ม. เกหิจิ เกหิจิ

¹⁵ ฉ.ม. ภูชตี จ; ส.อ. ภูชตี จ

¹⁶ ฉ.ม.ส. เนมิสนฺเทน

โคปกวตถุ

[๓๕๓] อีเชว ฆนเต กปิลวตถุสมี โคปิกา นาม สกยธิตา อโหสิ พุทฺเธ ปสนฺนา ฆมฺเม ปสนฺนา สัมเป ปสนฺนา สีเลสุ ปริปุรการินี, สา อิตถิจิตต¹⁷ วิราเชตฺวา ปุริสจิตต¹⁸ ภาเวตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สุกฺตี สคฺคํ โลกํ อุปปฺนฺนา, เทวานํ ตาวตีสานํ สหพฺยตํ อมฺหากํ ปุตฺตตตํ อชฺฌุปกฺตา; ตตฺราปี มํ เอวํ ชานนฺติ ‘โคปโก เทวปฺุตฺโต, โคปโก เทวปฺุตฺโต’ติ. อญฺเญปี ฆนเต ตโย ภิกฺขุ ภควฺติ พุรฺหมจฺริยํ จริตฺวา หีนํ คนฺธพฺพกาเย อุปปฺนฺนา, เต ปญฺจหิ กามคฺุณฺเหหิ สมปฺปีตา สมจฺคฺิภูตา ปริจฺอารยมาณา อมฺหากํ อุปฺภูจฺานํ อาคจฺฉนฺติ อมฺหากํ ปาโรจฺริยํ. เต อมฺหากํ อุปฺภูจฺานํ อาคเต อมฺหากํ ปาโรจฺริยํ โคปโก¹⁹ เทวปฺุตฺโต ปฺฏิจฺเเทสิ ‘กุโตนฺมุขา นาม ตฺุเมห มาริสา ตสฺส ภควฺโต ฆมฺมํ อสฺสุตฺถ²⁰ ? อหํ หิ นาม อิตฺถิกา สมานา พุทฺเธ ปสนฺนา ฆมฺเม ปสนฺนา สัมเป ปสนฺนา สีเลสุ ปริปุรการินี, อิตถิจิตตํ วิราเชตฺวา ปุริสจิตตํ ภาเวตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สุกฺตี สคฺคํ โลกํ อุปปฺนฺนา, เทวานํ ตาวตีสานํ สหพฺยตํ สกฺกสฺส เทวานมฺินฺทสฺส ปุตฺตตตํ อชฺฌุปกฺตา; อีธาปี มํ เอวํ ชานนฺติ ‘โคปโก เทวปฺุตฺโต, โคปโก เทวปฺุตฺโต’ติ; ตฺุเมห ปน มาริสา ภควฺติ พุรฺหมจฺริยํ จริตฺวา หีนํ คนฺธพฺพกาเย อุปปฺนฺนา; ทฺุทฺทิกฺกุจฺฐูปํ วัต โภ อทฺทสาม, เย มยํ อทฺทสาม สหฆมฺมิเก หีนํ คนฺธพฺพกาเย อุปปฺนฺเน’ติ. เตสํ ฆนเต โคปกเณ เทวปฺุตฺเตน ปฺฏิจฺเเทตฺวานํ เทว เทวา ทิกฺกุเจ ว ฆมฺเม สตี ปฺฏิถภฺสิสฺส กายํ พุรฺหมปฺุโรหิตํ. เอโก ปน เทโว กามे อชฺฌวาวสิ.

[๓๕๔] อุปาสิกา จกฺขุมโต อโหสิ
 นามปี มยฺหํ อหุ “โคปิกา”ติ
 พุทฺเธ จ ฆมฺเม จ อภิปฺปสนฺนา
 สัมเปจฺอุปฺภูจฺาสิ ปสนฺนจิตฺตา.
 ตสฺเสว พุทฺธสฺส สฺฐมฺมตฺาย
 สกฺกสฺส ปุตฺโตมฺหิ มหานุภาโว
 มหาชฺฐตีโก ติทฺฐูปปฺนโน
 ชานนฺติ มํ อีธาปี “โคปโก”ติ.
 อถทฺทสํ ภิกฺขโว ทิกฺกุจฺปุพฺเพ
 คนฺธพฺพกาเยปกฺเต วสีเน,
 อีเมหิ เต โคตมสาวกาเส,
 เย จ มยํ ปุพฺเพ มนฺุสฺสภูตา.
 อนฺเนน ปาเนน อุปฺภูจฺหิมฺหา

¹⁷ อ.ม.ส. อิตถิตต

¹⁸ อ.ม.ส. ปริสจตต

¹⁹ อ.ม. โคปโก นาม

²⁰ ก. आयहितถ

ปาทุปสงคฺยห สเก นีเวสเน
 กุโตมุขา นาม อิมะ ภวนฺโต
 พุทฺธสฺส ธมฺมํ น ปฏิกฺคเหสุ²¹ ?
 ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ หิ ธมฺโม
 สุเทสิโต จกฺขุมตานุพฺพุโ,
 อหฺปี ตฺเมห ว อฺปาสมาโน²²
 สุตฺวาน อริยาน สุภาสิตานิ.
 สกฺกสฺส ปุตฺโตมฺหิ มหฺนุภาโว
 มหาชฺฐตีโก ติทฺฐุปฺปนฺโน
 ตฺเมห ปน เสฏฺฐมฺปาสมาโน
 อนฺุตฺตเร²³ พฺรหฺมจฺริยํ จริตฺวา.
 หีนกาเย อฺปปนฺนา ภวนฺโต
 อนฺานุโลมา ภวตฺตฺตฺตติ
 ทฺททฺทิจฺฐํ วัต อทฺทสาม
 สหธมฺมิเก หีนกาเยปฺปนฺเน.
 คนฺธพฺพกาเยปคฺตา ภวนฺโต
 เทวานมาคฺจฺจถ ปาโรจฺริยํ.
 อคาเร วสโต มยฺหํ อิมํ ปสฺส วิเสสํ.
 อิตฺถิ หุตฺวา สุวาชฺช ปุโมมฺหิ เทโว
 ทิพฺเพหิ กาเมหิ สมงฺคิฏฺโธ;
 เต จิตฺตา โคตมสฺวเกน
 สํเวคมาปาหุ สเมจฺจ โคปกํ.
 หนฺท วิคฺยายาม²⁴ วิคฺยายาม,²⁵
 มา โน มยํ ปฺรเปสฺสา อหฺมุหา,
 เตสํ ทฺเว วีริยมารภีสุ
 อนฺุสฺสรํ โคตมสฺสานานิ.
 อิเชว จิตฺตานิ วิราชยิตฺวา

²¹ ฉ.ม.ส. ปฏิกคเหสุ

²² ก. อฺปาสมาโน

²³ ฉ.ม. อนฺุตฺตรํ

²⁴ ฉ.ม. วิคฺยายาม; อ. วิตฺยายาม

²⁵ ฉ.ม. พฺยายาม

กาเมสุ อาทีนวมททลंसุ
 เต กามสญโถชนพนุณานี
 ปาปีมโต โยคานี²⁶ ทุรจจยานี.
 นาโคว สนุทานี कुณานี²⁷ ฉेतวา
 เทเว ตาวดีเส อติกุกมีสุ
 สอินุทา เทวา สປชาပါတิกา
 สपुเพ सुठुममाय सपायुपविगुजा.
 เตसं निस्सुनान ओगुकुगुमीसु²⁸
 वीरा वीराका वीरुं गरोनुता;
 ते तिस्सा सुंवेकुकगाली वासुवो
 तेवागिगु तेवकुणसुस मसुमे.
 ओमेहि ते हीनकायुपपनुना
 तेवे तावดีसे अतिकुगुमनुति;²⁹
 सुंवेकुककुसुस वुओ निस्सुम
 सो कुपโก वासुवकुणगाली:
 पुतुओ चनिनुतुति मनुसुसुलोके
 गामागिगु सकुयमुनीति पायति,
 तुसुसेव ते पुतुता सुतिया वीहीना,
 ओतिता मया ते सुतिमकुणकुतु.
 तिनुनुं तेसं आवसीनेतु³⁰ ओโก
 कुणकुणकायुपकुतो वसीने,
 तेव ज सुमपोठिपठानुसारिने
 तेवेपी हीफेनुति समाहिततुता.
 ऐतातिसे ठुमुपपकासनेतु,
 न तुतु कु गकुขति ओओ सुवओ,
 निनुनुनुओओ वीओओओओओओ
 पुतुओ नुमुसुसुम चिनु चिनुओ.

²⁶ อ.ม. ปาปีมโยคานี

²⁷ อ.ม. สนุทานี कुณานี; ส.อ. สนุทานคุณานี

²⁸ อ.ม. อากุกูกูมีสุ

²⁹ อ.ม. อากุกูกูมनुติ

³⁰ อ. อวสีเนตถ

ยัม เต ฐมมัม อธิธณาย	วิเสสํ อชฺฉมคัมสุ ³¹ เต
กายัม พุรหมปุโรหิตัม	ทฺเว เตสํ วิเสสคฺ.
ตสฺส ฐมมสฺส ปตฺติยา	อาคตมฺหาปี มาริส
กตาวกาสา ภควตา	ปณฺหํ ปุจฺเจมุ มาริสา”ติ.

[๓๕๕] อถ โข ภควโต เอตทโหสิ “ทีฆมรตตัม วิสุทฺโธ โข อยัม สกฺโก³² ยงฺกิลฺลิจิ มํ ปณฺหํ ปุจฺฉิสฺสตี, สพฺพนตัม อตฺถสณฺนิตฺเตยว ปุจฺฉิสฺสตี, โ น อนตฺถสณฺนิตฺ; ยถฺยจฺสสาหํ ปุจฺฉิ พฺยากริสฺสสามิ, ตัม ชิปปเมว อาชานิสฺสตี”ติ.

[๓๕๖] อถ โข ภควา สกฺกํ เทวานมินฺหํ คาถาย อชฺฉมภาสิ :

“ปุจฺฉว วาสว มํ ปณฺหํ	ยงฺกิลฺลิจิ มนฺสิจฺฉตี,
ตสฺส ตสฺเสว ปณฺหสฺส	อนํ อนตัม กโรมิ เต”ติ.

ปจฺมภาณวาวโร นิฏฺฐิจิต

[๓๕๗] กตาวกาโส สกฺโก เทวานมินฺโห ภควตา อิมํ ภควนฺตัม ปจฺมํ ปณฺหํ อปุจฺฉิ “กีสฺสณฺโถชนา นฺุ โข มาริส เทวา มนฺุสฺสา อสุรฺา นาคา คนฺุทพฺพา, เย จณฺุเบ สนฺุติ ปุถฺูกายา, เต ‘อเวรฺา อทณฺุชา อสปฺตฺตา อพฺยาปชฺุชา วิหเรมฺุ อเวรินฺุ”ติ, อิติ จ เนสํ โหติ, อถ จ ปนฺุ สเวรฺา สทณฺุชา สสปฺตฺตา สพฺยาปชฺุชา วิหเรนฺุติ สเวรินฺุ”ติ. อิตถํ สกฺโก เทวานมินฺโห ภควนฺตัม ปณฺหํ 8อปุจฺฉิ. ตสฺส ภควา ปณฺหํ ปุจฺฉิ พฺยากาสิ:

“อิสฺสามจฺฉริยสณฺุโถชนา โข เทวานมินฺุท เทวา มนฺุสฺสา อสุรฺา นาคา คนฺุทพฺพา, เย จณฺุเบ สนฺุติ ปุถฺูกายา, เต ‘อเวรฺา อทณฺุชา อสปฺตฺตา อพฺยาปชฺุมา วิหเรมฺุ อเวรินฺุ”ติ, อิติ จ เนสํ โหติ, อถ จ ปนฺุ อเวรฺา สทณฺุชา สสปฺตฺตา สพฺยาปชฺุมา วิหเรนฺุติ สเวรินฺุ”ติ. อิตถํ ภควา สกฺกสฺส เทวานมินฺุทสฺส ปณฺหํ ปุจฺฉิ พฺยากาสิ. อตฺตมโน สกฺโก เทวานมินฺโห ภควโต ภาสิตัม อภินฺุททิ อนฺุโมทิจิ “เอวเมตัม ภควา, เอวเมตัม สฺุคต; ตินฺุณฺา เมตฺถ กงฺขา, วิคฺตา กถํกถา ภควโต ปณฺุหาเวยฺยากรณฺุ สฺุตฺวา”ติ.

[๓๕๘] อิติห สกฺโก เทวานมินฺโห ภควโต ภาสิตัม อภินฺุททิทฺวา อนฺุโมทิตฺวา ภควนฺตัม อุตฺตริ³³ ปณฺหํ อปุจฺฉิ :

“อิสฺสามจฺฉริยํ ปนฺุ มาริส กีนฺุทานํ กีสฺมุทยํ กีสฺชาติกํ กีสฺปาวํ ? กิสฺมี หิ³⁴ สติ อิสฺสามจฺฉริยํ โหติ ? กิสฺมี หิ อสติ อิสฺสามจฺฉริยํ น โหตี”ติ “อิสฺสามจฺฉริยํ โข เทวานมินฺุท ปิยาปฺปิยนิทานํ

³¹ อ.ม. อชฺฉมคัมสุ

³² อ.ม. ยกฺโข

³³ อ.ม. อุตฺตริ

³⁴ อ.ม. หิ สทฺโห นตฺถิ

ปิยาปปิยสมุหย์ ปิยาปปิยชาติกัม ปิยาปปิยปรภวํ; ปิยาปปิเย สติ อัสสามัจฉริยํ โหติ; ปิยาปปิเย อสติ อัสสามัจฉริยํ น โหตี”ติ.

“ปิยาปปิยํ โข ปน มาริส กีนินทานํ กีสุมุหย์ กีชาติกัม กีปรภวํ ? กิสฺมี สติ ปิยาปปิยํ โหติ ? กิสฺมี อสติ ปิยาปปิยํ น โหตี”ติ. “ปิยาปปิยํ โข เทวานมินฺท ฉนฺทนิทานํ ฉนฺทสมุหย์ ฉนฺทชาติกัม ฉนฺทปรภวํ; ฉนฺท สติ ปิยาปปิยํ โหติ; ฉนฺท อสติ ปิยาปปิยํ น โหตี”ติ.

“ฉนฺโท โข ปน มาริส กีนินทาโน กีสุมุหโย กีชาติโก กีปรภโว ? กิสฺมี สติ ฉนฺโท โหติ ? กิสฺมี อสติ ฉนฺโท น โหตี”ติ. “ฉนฺโท โข เทวานมินฺท วิตกุกนินทาโน วิตกุกสมุหโย วิตกุกชาติโก วิตกุกปรภโว; วิตกุก สติ ฉนฺโท โหติ; วิตกุก อสติ ฉนฺโท น โหตี”ติ.

“วิตกุกโก โข ปน มาริส กีนินทาโน กีสุมุหโย กีชาติโก กีปรภโว ? กิสฺมี สติ วิตกุกโก โหติ ? กิสฺมี อสติ วิตกุกโก น โหตี”ติ. “วิตกุกโก โข เทวานมินฺท ปปญฺจสญฺญาสงฺขานินทาโน ปปญฺจสญฺญา สงฺขาสุมุหโย ปปญฺจสญฺญาสงฺขชาติโก ปปญฺจสญฺญาสงฺขาปรภโว; ปปญฺจสญฺญาสงฺขาย สติ วิตกุกโก โหติ; ปปญฺจสญฺญาสงฺขาย อสติ วิตกุกโก น โหตี”ติ.

“กถํปฏิปนฺโน ปน มาริส ภิกฺขุ ปปญฺจสญฺญาสงฺขานิโรธสารูปฺปคามีเน ปฏฺฐิพทํ ปฏฺฐิปนฺโน โหตี”ติ.

เวทนากมฺมฏฺฐาน

[๓๕๙] “โสมนสฺสํ จาหํ³⁵ เทวานมินฺท ทฺวิเชน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี; โทมณสฺสํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเชน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี; อูเปกฺขํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเชน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี.

[๓๖๐] ‘โสมนสฺสํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเชน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏฺฐิจฺจ วุตฺตํ? ตตฺถ ยํ ชญฺญา โสมนสฺสํ ‘อิมํ โข เม โสมนสฺสํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา อภิวทฺถณฺนตี, กุสลา ฌมฺมา ปรีหายนฺตี’ติ, เอรูรูปํ โสมนสฺสํ น เสวิตพฺพ. ตตฺถ ยํ ชญฺญา โสมนสฺสํ ‘อิมํ โข เม โสมนสฺสํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา ปรีหายนฺตี, กุสลา ฌมฺมา อภิวทฺถณฺนตี’ติ, เอรูรูปํ โสมนสฺสํ เสวิตพฺพ. ตตฺถ ยญฺเจ สวิตกุกํ สฺวิจารํ, ยญฺเจ อวิตกุกํ อฺวิจารํ; เย อวิตกุกเ อฺวิจारे, เต³⁶ ปณฺีตตเร. ‘โสมนสฺสํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเชน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏฺฐิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๖๑] ‘โทมณสฺสํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเชน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏฺฐิจฺจ วุตฺตํ? ตตฺถ ยํ ชญฺญา โทมณสฺสํ ‘อิมํ โข เม โทมณสฺสํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา อภิวทฺถณฺนตี, กุสลา ฌมฺมา ปรีหายนฺตี’ติ, เอรูรูปํ โทมณสฺสํ น เสวิตพฺพ. ตตฺถ ยํ ชญฺญา โทมณสฺสํ ‘อิมํ โข เม โทมณสฺสํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา ปรีหายนฺตี, กุสลา ฌมฺมา อภิวทฺถณฺนตี’ติ, เอรูรูปํ โทมณสฺสํ เสวิตพฺพ. ตตฺถ ยญฺเจ สวิตกุกํ สฺวิจารํ, ยญฺเจ อวิตกุกํ อฺวิจารํ, เย อวิตกุกเ

³⁵ อ.ม. ...ปาหํ; สฺอี. ... ปหํ

³⁶ สฺอี.เส

อวิชาเร, เต ปณัตตเร. ‘โทมนสฺสํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๖๒] ‘อุเปกฺขํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ? ตตฺถ ยํ ชญฺญา อุเปกฺขํ ‘อิมํ โข เม อุเปกฺขํ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา อภิวทฺตมนฺตี, กฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺตี’ติ, เอรฺฐปา อุเปกฺขา น เสวิตพฺพา. ตตฺถ ยํ ชญฺญา อุเปกฺขํ ‘อิมํ โข เม อุเปกฺขํ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺตี, กฺขสลา ฌมฺมา อภิวทฺตมนฺตี’ติ, เอรฺฐปา อุเปกฺขา เสวิตพฺพา. ตตฺถ ยญฺเจ สวิตกฺกํ สฺวิจาร์, ยญฺเจ อวิตกฺกํ อฺวิจาร์, เย อวิตกฺเก อวิชาเร, เต ปณัตตเร. ‘อุเปกฺขํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

[๓๖๓] เอรํ ปฏิปนฺโน โข เทวานมินฺท ภิกฺขุ ปปญฺจสญฺญาสงฺฆานิโรธสารูปคามีเน ปฏิปทํ ปฏิปนฺโน โหตี’ติ. อิตถํ ภควา สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปณฺหํ ปุณฺโณ พุยาภาสิ. อตฺตมโน สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินฺนุทฺติ อนฺุโมทฺติ “เอวเมตํ ภควา, เอวเมตํ สฺคต; ติณฺณา เมตถ กงฺขา, วิคตา กถฺกถา, ภควโต ปณฺหาพฺยากรณํ สฺตฺวา”ติ.

ปาติโมกฺขสํวร

[๓๖๔] อิติห สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินฺนุทฺติวา อนฺุโมทฺติวา ภควนฺตํ อุตฺตรํ ปณฺหํ อปฺุจฺฉิ :

“กถํ ปฏิปนฺโน ปน มาริส ภิกฺขุ ปาติโมกฺขสํวราย ปฏิปนฺโน โหตี”ติ. “กายสฺมาจาร์ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี; วจีสมฺาจาร์ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี; ปริเยสนํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี.

‘กายสฺมาจาร์ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ? ตตฺถ ยํ ชญฺญา กายสฺมาจาร์ ‘อิมํ โข เม กายสฺมาจาร์ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา อภิวทฺตมนฺตี, กฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺตี’ติ, เอรฺฐโป กายสฺมาจาร์ น เสวิตพฺโฟ. ตตฺถ ยํ ชญฺญา กายสฺมาจาร์ ‘อิมํ โข เม กายสฺมาจาร์ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺตี, กฺขสลา ฌมฺมา อภิวทฺตมนฺตี’ติ, เอรฺฐโป กายสฺมาจาร์ เสวิตพฺโฟ. ‘กายสฺมาจาร์ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

‘วจีสมฺาจาร์ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ? ตตฺถ ยํ ชญฺญา วจีสมฺาจาร์ ‘อิมํ โข เม วจีสมฺาจาร์ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา อภิวทฺตมนฺตี, กฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺตี’ติ, เอรฺฐโป วจีสมฺาจาร์ น เสวิตพฺโฟ. ตตฺถ ยํ ชญฺญา วจีสมฺาจาร์ ‘อิมํ โข เม วจีสมฺาจาร์ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺตี, กฺขสลา ฌมฺมา อภิวทฺตมนฺตี’ติ, เอรฺฐโป วจีสมฺาจาร์ เสวิตพฺโฟ. ‘วจีสมฺาจาร์ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

‘ปริเยสนํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี’ติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ, กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ? ตตฺถ ยํ ชญฺญา ปริเยสนํ ‘อิมํ โข เม ปริเยสนํ เสวโต อกฺขสลา ฌมฺมา

อภิวฑฒนุติ, กุสลา ฌมมา ปริหายนุตี'ติ, เอรูรูปา ปริเยสนา น เสวิตพฺพา. ตตถ ยํ ชญญา ปริเยสนํ 'อิมํ โข เม ปริเยสนํ เสวโต อกุสลา ฌมมา ปริหายนุติ, กุสลา ฌมมา อภิวฑฒนุตี'ติ, เอรูรูปา ปริเยสนา เสวิตพฺพา. 'ปฺริเยสนํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพํปี อเสวิตพฺพํปี'ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏฺิจจ วุตฺตํ.

เอวํ ปฏฺิปนฺโน โข เทวานมินฺท ภิกฺขุ ปาติโมกฺขสํวราย ปฏฺิปนฺโน โหตี'ติ. อิตถํ ภควา สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปณฺหํ ปุญฺโຈ พยาภาสิ. อตฺตมโน สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิ อนฺุโมทิ "เอวเมตํ ภควา, เอวเมตํ สฺคต; ตินฺณนา เมตฺถ กงฺขา, วิคตา กถํกถา, ภควโต ปณฺหาเวยยากรณํ สฺุตฺวา"ติ.

อินฺทฺริยสํวร

[๓๖๕] อิติห สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺุโมทิตฺวา ภควนฺตํ อุตฺตรํ ปณฺหํ อปฺุจฺฉิ :

"กถํ ปฏฺิปนฺโน ปน มาริส ภิกฺขุ อินฺทฺริยสํวราย ปฏฺิปนฺโน โหตี'ติ. "จกฺขุวิญฺญเอยยํ รฺูปี จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพํปี อเสวิตพฺพํปี; โสตฺวิญฺญเอยยํ สทฺทํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพํปี อเสวิตพฺพํปี; ฆานวิญฺญเอยยํ คนฺธํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพํปี อเสวิตพฺพํปี; ชิวฺหาวิญฺญเอยยํ รสํ จาหํ เทวานมินฺท ฯเปฯ กายวิญฺญเอยยํ โฝฏฺจพฺพํ จาหํ เทวานมินฺท ฯเปฯ มโนวิญฺญเอยยํ ฌมฺมํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพํปี อเสวิตพฺพํปี"ติ.

เอวํ วุตฺเต, สกฺโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ:

"อิมสฺส โข อหํ ภาเนเต ภควตา สํชิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตถํ อาชานามิ; ยถารฺูปี ภาเนเต จกฺขุวิญฺญเอยยํ รฺูปี เสวโต อกุสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนุติ, กุสลา ฌมฺมา ปริหายนุติ; เอรูรูปี จกฺขุวิญฺญเอยยํ รฺูปี น เสวิตพฺพํ. ยถารฺูปฺลวจ โข ภาเนเต จกฺขุวิญฺญเอยยํ รฺูปี เสวโต อกุสลา ฌมฺมา ปริหายนุติ, กุสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนุติ; เอรูรูปี จกฺขุวิญฺญเอยยํ รฺูปี เสวิตพฺพํ. ยถารฺูปฺลวจ โข ภาเนเต โสตฺวิญฺญเอยยํ สทฺทํ เสวโต ฯเปฯ ฆานวิญฺญเอยยํ คนฺธํ เสวโต ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญเอยยํ รสํ เสวโต ฯเปฯ กายวิญฺญเอยยํ โฝฏฺจพฺพํ เสวโต ฯเปฯ มโนวิญฺญเอยยํ ฌมฺมํ เสวโต อกุสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนุติ, กุสลา ฌมฺมา ปริหายนุติ; เอรูรูไป มโนวิญฺญเอยโย ฌมฺโม น เสวิตพฺพโ. ยถารฺูปฺลวจ โข ภาเนเต มโนวิญฺญเอยยํ ฌมฺมํ เสวโต อกุสลา ฌมฺมา ปริหายนุติ, กุสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนุติ; เอรูรูไป มโนวิญฺญเอยโย ฌมฺโม เสวิตพฺพโ. อิมสฺส โข อหํ ภาเนเต ภควตา สํชิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตถํ อาชานโต ตินฺณนา เมตฺถ กงฺขา, วิคตา กถํกถา ภควโต ปณฺหาเวยยากรณํ สฺุตฺวา"ติ.

[๓๖๖] อิติห สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺุโมทิตฺวา ภควนฺตํ อุตฺตรํ ปณฺหํ อปฺุจฺฉิ :

“สพเพว นุ โข มาริส สมณพราหมณา เอกนตวาทา เอกนตสีลา เอกนตจจนฺทา เอกนตอชฺโฌसानา”ติ. “น โข เทวานมินฺท สพเพ สมณพราหมณา เอกนตวาทา เอกนตสีลา เอกนตจจนฺทา เอกนตอชฺโฌसानา”ติ.

“กสฺมา ปน มาริส น สพเพ สมณพราหมณา เอกนตวาทา เอกนตสีลา เอกนตจจนฺทา เอกนตอชฺโฌसानา”ติ. “อเนกธาตุ นานาธาตุ โข เทวานมินฺท โลโก; ตสฺมี อเนกธาตุ นานาธาตุ มหิ โลเก ยํ ยเทว สตฺตา ธาตุ อภินิวิสนฺติ, ตํ ตเทว ทามสา ปรามาสา อภินิวิสส โวหฺรณฺติ ‘อิทเมว สจฺจํ, โมฆมณฺยณฺ’ติ; ตสฺมา น สพเพ สมณพราหมณา เอกนตวาทา เอกนตสีลา เอกนตจจนฺทา เอกนตอชฺโฌसानา”ติ.

“สพเพว นุ โข มาริส สมณพราหมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสานา”ติ. “น โข เทวานมินฺท สพเพ สมณพราหมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสานา”ติ. “กสฺมา ปน มาริส น สพเพ สมณพราหมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสานา”ติ. “เย โข เต เทวานมินฺท ภิกฺขุ ตณฺหาสงฺขยวิมฺุตตา, เต อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสานา; ตสฺมา น สพเพ สมณพราหมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสานา”ติ.

อิตถิ ภาควา สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปณฺหิ ปุญฺโจิ พฺยาภาสิ. อตตมโน สกฺโก เทวานมินฺโท ภาควโต ภาสิตํ อภินนฺทิ อนฺุเมทิ “เอวเมตํ ภาควา, เอวเมตํ สฺคต; ติณฺณา เมตถ กงฺขา, วิคฺตา กถฺกถา ภาควโต ปณฺหเวยยากรณํ สฺคฺวา”ติ.

[๓๖๗] อิติห สกฺโก เทวานมินฺโท ภาควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺุเมทิตฺวา ภาควนฺตํ เอตทโวจ:

“เอชา ภาเนโต โวโค, เอชา คณฺโฆ, เอชา สลฺลํ, เอชา อิมํ ปุริสํ ปริกขุตฺตติ ตสฺส ตสฺเสว ภาวสฺส อภินิพฺตติยา;³⁷ ตสฺมา อຍံ ปุริโส อจฺจาวจมาปฺชฺชติ. เยสํ ภาเนโต ปณฺหานํ อิตฺติ พหิทฺธา อณฺฺเบสุ สมณพราหมณฺสุ โอบาสกมมํปี นาลตถิ, เต เม ภาควตา พฺยากตา. ทีฆรตฺตานุสยิตฺตญฺจ ปน³⁸ เม วิจิกิจฺจกถฺกถาสลฺลํ, ตญฺจ ภาควตา อพฺพุพฺพฺหฺน”ติ.

“อภิชานาสิ โ น ตวํ เทวานมินฺท อิเม ปณฺเฑห อณฺฺเบ สมณพราหมณฺ ปุจฺจิตา”ติ. “อภิชานามํ ภาเนโต อิเม ปณฺเฑห อณฺฺเบ สมณพราหมณฺ ปุจฺจิตา”ติ. “ยถากถํ ปน เต เทวานมินฺท พฺยากรีสฺสุ; สเจ เต อครุ, ภาสสฺสุ”ติ. “น โข เม ภาเนโต ครุ, ยตถสฺส ภาควา นิสินฺโน ภาควนฺตรูปฺจา”ติ. “เตนหิ เทวานมินฺท ภาสสฺสุ”ติ. “เยสํ³⁹ ภาเนโต มณฺยณามิ ‘สมณพราหมณา อารณฺยกา ปนฺตเสนาสนา’ติ, ตยํ อปฺสงฺกมิตฺวา อิเม ปณฺเฑห ปุจฺฉามิ; เต มยา ปุญฺจา น สมฺปายนฺติ, อสมฺปายนฺตา มมฺเยว ปฺฏิปุจฺชนฺติ ‘โกนาโม आयสฺมา’ติ; เตสํ ปุญฺโจิ พฺยากรโรมิ ‘อหํ โข มาริส

³⁷ ก. อภินิพฺตติยา

³⁸ ก. ทีฆรตฺตานุสยิตฺตา, ยญฺจ ปน; ส.อ. ทีฆรตฺตานุสยิโน, ยญฺจ ปน

³⁹ ฉ.ม. เยสฺวามิ

สกุโก เทวานมินุโ'ติ. เต มัมเยว อุตตริ ปฏิปุจฺจนฺติ 'กั ปนายสฺมา เทวานมินุ⁴⁰ กम्म กตฺวา อิมํ
 จานํ ปตฺโต'ติ; เตสาหิ ยถาสฺสํ ยถาปริยตฺตํ ฐมฺมํ เทเสมิ. เต ตาวตฺเกเนว อุตตมนฺนา โหนฺติ
 'สกุโก จ โน เทวานมินุโ ทิฏฺฐโ, ยถจ โน อปุจฺฉิมฺหา, ตถจ โน พฺยาภาสึ'ติ. เต อญฺญทตฺถุ
 มัมเยว สวากา สมฺปชฺชุนฺติ, น จาหิ เตสฺ; อหิ โข ปน ฆนฺเต ฆคฺวโต สวากิ โสตาปนฺโน
 อวินิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิปรายโน"ติ

โสมนสฺสปฏิลาภกถา

[๓๖๘] “อภิขานาสิ โน ตวํ เทวานมินุท อิตโต ปุพฺเพ เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺส
 ปฏิลาภนฺ”ติ. “อภิขานามหิ ฆนฺเต อิตโต ปุพฺเพ เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺสปฏิลาภนฺ”ติ. “ยถา
 กถํ ปน ตวํ เทวานมินุท อภิขานาสิ อิตโต ปุพฺเพ เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺสปฏิลาภนฺ”ติ?

“ภูตปุพฺพํ ฆนฺเต เทวาสุรสงฺคาโม สมฺปพฺยุพฺโห อโหสิ. ตสฺมี โข ปน ฆนฺเต สงฺคาเม เทวา
 ชินฺนึสุ, อสุรา ปราชัยึสุ.⁴¹ ตสฺส มยฺหิ ฆนฺเต ตํ สงฺคามํ อภิวิชินฺติวา วิชิตสงฺคามสฺส เอตทโหสิ
 'ยา เจวทานิ ทิพฺพา โชชา, ยา จ อสุรา โชชา; อุกฺภเมตถ⁴² เทวา ปริภุชฺชิสฺสนฺตี'ติ; โส โข ปน เม
 ฆนฺเต เวทปฏิลาภิ โสมนสฺสปฏิลาภิ สทณฺทาวจโร สสฺตถาวจโร น นิพฺพิทาย น วิราคายน น
 นิโรธายน น อฺปสมาย น อภิณฺถาย น สมฺโพธายน น นิพฺพานาย สํวตฺตติ. โย โข ปน เม อหิ ฆนฺเต
 ฆคฺวโต ฐมฺมํ สุตฺวา เวทปฏิลาภิ โสมนสฺสปฏิลาภิ, โส อทณฺทาวจโร อสฺตถาวจโร เอกนฺต
 นิพฺพิทาย วิราคายน นิโรธายน อฺปสมาย อภิณฺถาย สมฺโพธายน นิพฺพานาย สํวตฺตตี"ติ.

[๓๖๙] “กั ปน ตวํ เทวานมินุท อตฺถวสฺสํ สมฺปสฺสฺมาโน เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺส
 ปฏิลาภํ ปเวเทสิ"ติ. “อ โข อหิ ฆนฺเต อตฺถวเส สมฺปสฺสฺมาโน เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺส
 ปฏิลาภํ ปเวเทมิ:

‘อิเธว ติฏฺฐจฺมานสฺส   เทวภูตสฺส เม สโต

ปุเนวายุ⁴³ จ เม ลทฺโธ,   เอรํ ชานาหิ มาริสฺา'ติ

อิมํ โข อหิ ฆนฺเต ปจฺมํ อตฺถวสฺสํ สมฺปสฺสฺมาโน เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺสปฏิลาภํ
 ปเวเทมิ.

‘จฺตทาหิ ทิวิยา กายา   อายํ หิตฺวา อมานุสฺสํ

อมุพฺโห คพฺภเมสฺสามิ,   ยตถ เม รมตี มโน'ติ

อิมํ โข อหิ ฆนฺเต ทฺติยํ อตฺถวสฺสํ สมฺปสฺสฺมาโน เอรูปปิ เวทปฏิลาภํ โสมนสฺสปฏิลาภํ
 ปเวเทมิ.

⁴⁰ ส.อ. สมฺปพฺยุพฺโห

⁴¹ ส.อ. ปราชัยึ

⁴² อ.ม.ส.อ. อุกฺภเมตฺ

⁴³ อ.ม. ปฺนรายุ

‘สุวาทิ อมฺพหฺปญฺยสฺส วิหริ สาสเน รโต
 ภาเยน วิหริสฺสามิ สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต’ติ
 อิมิ โข อหิ ภาณเต ตติยํ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน เอวรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ
 ปเวเทมิ.

‘ภาเยน เม จรโต จ สมฺโพธิ เจ ภวิสฺสตี,
 อญฺญาตา วิหริสฺสามิ, เสวว อนฺโต ภวิสฺสตี’ติ
 อิมิ โข อหิ ภาณเต จตฺตํ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน เอวรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ
 ปเวเทมิ.

‘จฺตาทิ มานุสฺสา กายา आयุํ หิตวาน มานุสํ
 ปฺน เทโว ภวิสฺสามิ เทวโลกสมฺมุตโต’ติ
 อิมิ โข อหิ ภาณเต ปญฺจํ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน เอวรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ
 ปเวเทมิ.

‘เต ปณฺีตตรา เทวา อกนิญฺจา ยสฺสสิโน,
 อนฺติเม วตฺตมานมฺหิ, โส นิวาโส ภวิสฺสตี’ติ
 อิมิ โข อหิ ภาณเต ฉญฺจํ อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน เอวรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ
 ปเวเทมิ.

อิมิ โข อหิ ภาณเต ฉ อตฺถวเส สมฺปสฺสมาโน เอวรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ
 ปเวเทมิ.

[๓๗๐] อปริโยสิตสงฺกปโป วิจิกฺกโฆ กถํกถิ
 วิจริ ทิมมทฺธานํ อเนวสนฺนโต ตถาคตํ.
 ยสฺส มญฺญามิ สมณฺเ ปวิวิตฺตวิหริโน,
 ‘สมฺพุทฺธา’ อิติ มญฺญานโน คจฺฉามิ เต อฺปาสิตฺถุ.
 กถํ อารานนา โหติ ? กถํ โหติ วิราธนา ?
 อิติ ปุญฺจา น สมฺโณนฺติ⁴⁴ มคฺเค ปฏฺฐิปทาสุ จ.
 ตยสฺส ยทา มํ ชานนฺติ สกโก เทวานมาคโต
 ตยสฺส มเมว ปุจฺฉนฺติ ก็ กตฺวา ปาปฺณิ อิทํ ?
 เตสํ ยถาสฺสํ ฆมฺมํ เทสยามี ชเนสฺส⁴⁵ .
 เตน อตฺตมนา โหนฺติ ‘ทิจฺจ โน วาสโว’ติ จ.
 ยทา จ พุทฺธมทฺทกฺขิ วิจิกฺกฉาวิตารณํ,
 โสเมหิ วีตฺถาโย อชฺช, สมฺพุทฺธํ ปยิริปาสิยิ.⁴⁶

⁴⁴ อ.ม.ส. น สมฺปายนฺติ

⁴⁵ ก.อ. ชเนสฺสํ

⁴⁶ อ.ม.ส. ปยิริปาสิย

ตณฺหาสลลฺลสฺส หนฺตารํ	พฺพุทฺธํ อปฺปฏิปฺปุคฺคํ
อหํ วนฺนเท มหาวีรํ	พฺพุทฺธมาทิจฺจพฺพนฺธํ.
ยํ กโรมเส ⁴⁷ พฺรหฺมโน	สมํ เทเวหิ มาริส.
ตทชฺช ตฺยหํ ทสฺสามิ	หนฺนท สามํ กโรม เต.
ตฺวเมว อสิ สมฺพฺพุทฺโ	ตฺวํ สตฺถา อณฺุตฺตโร,
สเทวกสมฺมํ โลกสมฺมํ	นตฺถิ เต ปฺปฏิปฺปุคฺคโล”ติ.

[๓๗๑] อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท ปญฺจสิขํ คนฺธพฺพปฺุตตํ อามนฺเตสิ “พฺพุทฺธกาโร โข เมสิ ตฺวํ ตาต ปญฺจสิข, ยํ ตฺวํ ภควนฺตํ ปจฺมํ ปสาเทสิ; ตยา ตาต ปจฺมํ ปสาทิตํ ปจฺฉา มยํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อฺปสงฺกมิมฺหา อรหฺนฺตํ สมฺมาสมฺพฺพุทฺธํ; เปตฺติเก วา จาเน จปฺยิสฺสามิ; คนฺธพฺพราชา ภวิสฺสสิ, ภาทฺทญฺจ เต สฺฐริยวจฺจสฺสํ ทมฺมิ; สหิ เต อภิปตฺถิตา”ติ.

อถ โข สกฺโก เทวานมินฺโท ปาณินา ปจฺวี ปรามสิตฺวา ติกฺขตฺตํ อฺุทานํ อฺุทาเนสิ:

“นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพฺพุทฺธสา”ติ.

อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยาकरणสมฺมํ ภณฺณมาเน สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส วิรชํ วิตมลํ ฆมฺมจกฺขุ อฺุทปาที “ยงฺกิญฺจิ สมฺมทฺยฆมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธมฺมนุ”ติ, อญฺเญสญฺจ อสฺตียา เทวตาสหฺสฺसानํ. อิติ เย สกฺเกน เทวานมินฺเทน อชฺฌมฺภูจฺปญฺหา ปฺุญฺจา, เต ภควตา พฺยากตา. ตสมฺมา อิมสฺส เวยฺยาकरणสฺส “สกฺกปญฺหา” เตว อธิวจฺนนฺติ.

สกฺกปญฺหสฺสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ อญฺจมํ

⁴⁷ อ.ม. กโรมสิ

๘. สักกปัญหาสูตร ว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะ

[๓๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือ ของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

เวลานั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงเกิดความขวนขวายเพื่อจะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทรงมีความดำริตั้งนี้ว่า “บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ” ทอดพระเนตรเห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขา เวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก แห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงรับสั่งเรียกพวกเทพชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า “ท่านผู้ นิรทุกข์ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ทางที่ดี ชาวเราควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

พวกเทพชั้นดาวดึงส์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

[๓๔๕] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตร⁴⁸มาตรัสว่า “พ่อปัญจสิขะ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ทางที่ดี ชาวเราควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้วถือพิณสี่เหลืองดังผลมะตูมตามเสด็จท้าวสักกะจอมเทพมา

[๓๔๖] ต่อมา ท้าวสักกะจอมเทพ ผู้มีเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์แวดล้อม มีปัญจสิขะ คันธรรพบุตรนำเสด็จได้ทรงหายตัวจาก(ภพ)ชั้นดาวดึงส์ไปปรากฏอยู่ที่ภูเขาเวทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าจะนั้น

เวลานั้น ภูเขาเวทียกะและหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์สว่างไสวยิ่งนัก ด้วยเทวานุภาพของเหล่าเทพ ชาวบ้านใกล้เคียงรอบ ๆ กล่าวกันอย่างนี้ว่า “วันนี้ภูเขาเวทียกะถูกไฟเผาไหม้ลุกโชติช่วง ทำไมหนอ วันนี้ภูเขาเวทียกะและหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์จึงสว่างไสวยิ่งนักเล่า” พวกกันตกใจชนพองสยองเกล้า

[๓๔๗] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตรมาตรัสว่า “ปัญจสิขะ ตถาคตทรงเข้ามา⁴⁹ ทรงพอพระทัยในฉนวน ระหว่างที่พระองค์ประทับหลีกเร้นอยู่ คนเช่นเรายากที่จะเข้าไปเฝ้าได้ ทางที่ดี พ่อควรทำให้พระองค์ทรงพอพระทัยก่อน หลังจากนั้น พวกเราจึงควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

⁴⁸ **ปัญจสิขะ** คันธรรพบุตร เป็นเทพบุตรองค์หนึ่งในพวกคณธรรพ ซึ่งเป็นบริวารของท้าวธตรัฐมหาราช และเป็นผู้ใช้พระทศพลสามารถเข้าเฝ้าทูลถามปัญหา ขอสดับพระธรรมเทศนาได้ทุกขณะที่ต้องการ ท้าวสักกะ จอมเทพจึงชวนท่านไปพร้อมกันเพื่อจะได้ทูลขอพระวโรกาสกับพระผู้มีพระภาค แล้วทูลถามปัญหาต่อไป (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๕/๓๑๔)

⁴⁹ **เข้ามา** หมายถึงการเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่นแน ในที่นี้มุ่งถึงฉนวน ๒ คือ (๑) อารัมมณูปนิชฉนวน (การเพ่งอารมณ์ได้แก่ สมาบัติ ๔ คือ รูปฉนวน ๔ และอรุณฉนวน ๔) (๒) ลักขณูปนิชฉนวน(การเพ่งลักษณะ ได้แก่ วิปัสสนา มรรค และผล) (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๗/๓๑๕)

ปัญญาธิชะ คันธรรพบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้วจึงถือพิณสีเหลืองดังผลมะตูมเข้าไปจนถึงถ้ำอินทสาละ แล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร คະเนดูว่า “ระยะเท่านี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักจากเรา และทรงได้ยินเสียงของเรา”

เพลงขับกล่อมของปัญญาธิชะ คันธรรพบุตร

[๓๔๘] ปัญญาธิชะ คันธรรพบุตรยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้บรรเลงพิณสีเหลือง ดังผลมะตูมและกล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ว่า

“แม่ภัททาสุริยวัจฉสา⁵⁰

ฉันขอกราบท่านติมพรุบิดาของเธอ
โดยเหตุที่เธอเกิดมาดงาม ทำให้ฉันปลื้มใจ
เหมือนสายลมย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเหงื่อ
หรือเหมือนน้ำเป็นที่ปรารถนาของผู้กระหาย

เธอผู้ใจโลเป็นที่รักของฉัน
ดุจธรรมเป็นที่รักของพระอรหันต์
เธอจงช่วยดับความเร่าร้อน⁵¹

เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย
เหมือนให้อาหารแก่ผู้หิว
หรือเหมือนใช้น้ำดับไฟที่กำลังลุกอยู่

ขอให้ฉันได้ชบลงจดถันและอุทรของเธอ
เหมือนช้างที่ร้อนจัดในคราวร้อน
หยั่งลงสู่สระโบกขรณีมีน้ำเย็น
ระคนด้วยละอองเกสรดอกปทุม

ฉันหลงใหลในช่วงขาที่งามสมส่วน
จึงไม่รู้เหตุ

เหมือนช้างถูกขอสับ และไม่รู้ว่
“เราชนะขอสับและหอกขัดได้แล้ว”⁵²

ฉันมีใจจดจ่อที่เธอ ไม่อาจกลับใจที่แปรผันไป
เหมือนปลาที่กลืนเบ็ดเข้าไป

นางผู้เจริญ เธอจงเอาขาซ้ายกระหวัดฉันไว้
เธอผู้มีดวงตาหยาดเยิ้มจงกระหวัดฉันไว้เถิด
เธอผู้งดามจงสวมกอดฉันไว้
สิ่งนี้คือสิ่งที่ฉันปรารถนายิ่งนัก

⁵⁰ สุริยวัจฉสา เป็นชื่อของเทพธิดา ผู้มีสิริโฉมดงามทั่วสรรพางค์ มีรัศมีอ่อน ๆ เปล่งออกจากร่างกายดุจแสงอ่อนของดวงอาทิตย์ ยามทอแสง (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๘/๓๑๖)

⁵¹ ความเร่าร้อน ในที่นี้หมายถึงความเร่าร้อนเพราะไฟคือราคะ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๘/๓๑๖)

⁵² เราชนะได้แล้ว หมายถึงไม่อยู่ในอำนาจของแหล่นและหอกขัด (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๔๘/๓๑๗)

ความใคร่ของฉันต่อเธอผู้มีผมงามสลวย
 ถึงมีน้อยก็เกิดผลมาก
 เหมือนทักซิณาที่ถวายแด่พระอรหันต์
 นางผู้งดามทั่วสรรพางค์
 บุญที่ฉันได้ทำไว้ในพระอรหันต์ผู้คงที่นั้น
 จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ
 นางผู้งดามทั่วสรรพางค์
 บุญที่ฉันได้ทำไว้ในปฐมพีมณฑลนี้
 จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ
 แม่(ภัททา)สุริยวัจฉสา ฉันเฝฝินหาเธอ
 เหมือนพระสมณศากยบุตรผู้ทรงเข้ามานอนอยู่ผู้เดียว
 ผู้มีปัญญาครองตน มีสติ
 เป็นมุณี แสงหาอมตธรรม
 แม่คุณคนงาม ถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็จะพึงชื่นชม
 เหมือนพระมุนีบรรลพระสัมโพธิญาณอันสูงสุดพึงชื่นชมฉะนั้น
 หากทำวสัฏกะผู้เป็นใหญ่แห่งดาวดึงส์
 จะประทานพรแก่ฉัน
 ฉันก็จะต้องเลือกเอาเธอเป็นแน่
 ความปรารถนาของฉันมั่นคงอยู่อย่างนี้
 แม่คุณผู้เฉลียวฉลาด
 ฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีธิดางามเช่นนี้
 ดุจต้นสาละที่ผลิดอกใหม่ ๆ ฉะนั้น”

[๓๔๙] เมื่อปัญจสิขะ คันธรรพบุตรกราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ ตรัสกับปัญจสิขะ คันธรรพบุตร ดังนี้ว่า “ปัญจสิขะ เสียงสายพิณของท่านเทียบได้กับเสียงขั้บร้อง และเสียงขั้บร้องเทียบได้กับเสียงสายพิณ เสียงสายพิณของท่านไม่เกินเสียงขั้บร้อง และเสียงขั้บร้องก็ไม่เกินเสียงสายพิณ คาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทฺธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ ท่าน ประพันธ์ไว้เมื่อไร”

ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ประพันธ์คาถาเหล่านี้ไว้ เมื่อสมัยที่พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น ข้าพระองค์หลงรัก ภัททาสุริยวัจฉสา ธิดาของท้าวติมพुरुคันธรรพราช แต่นางรักผู้อื่นคือหลงรักสิขัณทีบุตรของมาตลีสังคาหกเทพบุตร เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้นางด้วยวิธีหนึ่งจึงถือเอาพิณสี่เหลืองดังผลมะตูมเข้าไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพुरुคันธรรพราช แล้วบรรเลงพิณขึ้นกล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทฺธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วย พระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ว่า

“แม่ภัททาสุริยวัจฉสา

ฉันขอกราบท่านติมพुरुบิดาของเธอ

โดยเหตุที่เธอเกิดมางดาม ทำให้ฉันปลื้มใจ

ฯลฯ

แม่คุณผู้เฉลียวฉลาด

ฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีจิตงามเช่นนั้น
จุดต้นสาละที่ผลิดอกใหม่ ๆ ฉะนั้น”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้ นางภัททาสุริยวัจฉสา กล่าวตอบว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ ฉันไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ เป็นแต่เคยได้ยินเมื่อเข้าไปพอนในสุธัมมาเทวสภาของเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์เท่านั้น เนื่องจากท่านได้กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นได้ ก็จึงมาสมาคมกับพวกเรา ณ บัดนี้” ข้าพระองค์จึงได้ร่วมสมาคมกับนางและไม่ใช่ครั้งนี้นั้น หลังจากนั้นมา ข้าพระองค์ก็ได้สมาคมกันอีก”

ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้า

[๓๕๐] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงมีความดำริดังนี้ว่า “ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร ได้ทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค และพระผู้มีพระภาคก็ทรงปราศรัยกับปัญจสิขะ” จึงรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตรมาตรัสว่า “ปัญจสิขะ พอลงถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์ พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร”

ปัญจสิขะ คันธรรพบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้วถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค ตามรับสั่งว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะ จอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์ พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ปัญจสิขะ ขอให้ท้าวสักกะ จอมเทพพร้อมด้วย อำมาตย์ พร้อมด้วยบริษัทจงมีความสุขเกิด เพราะว่ามีพวกเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นอีกจำนวนมากต่างก็ปรารถนาความสุข”

[๓๕๑] พระตถาคตทั้งหลายยอมประทานพรแก่เทพผู้มีศักดิ์ใหญ่เช่นนี้อย่างนี้แล ท้าวสักกะ จอมเทพผู้อันพระผู้มีพระภาคได้ประทานพรแล้ว เสด็จเข้าไปยังถ้ำอินทสาละของพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร แม้พวกเทพ ชั้นดาวดึงส์ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร แม้ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร

เวลานั้น ถ้ำอินทสาละซึ่งมีพื้นไม่เสมอกับเสมอกิ่งก้านที่คับแคบก็กลับ กว้างขวาง ความมืดในถ้ำหายไป เกิดความสว่างขึ้นเพราะเทวานุภาพของเหล่าเทพ

[๓๕๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท้าวสักกะ จอมเทพดังนี้ว่า “นี้เป็นเหตุที่น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏที่ท้าวโกสีย์ มีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก เสด็จมาถึงที่นี่ได้”

ท้าวสักกะ จอมเทพกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคตั้งนานแล้ว แต่มัวสาละวนด้วยกิจหน้าที่ของพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จึงไม่สามารถมาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สลฟ้าคาร เขตกรุงสววัตถิ ข้าพระองค์ได้ไปยังกรุงสววัตถิเพื่อจะเฝ้า พระองค์ แต่ขณะนั้นพระองค์ประทับเข้าสมาธิอยู่ มีนางปริจาริกาของท้าวเวสวัณมหาราชชื่อว่าภุชคีคคอยอุปัฏฐาก นางยืนประนมมือถวายนมัสการอยู่ ขณะนั้น ข้าพระองค์กล่าวกับนางว่า “น้องหญิง เธอจงถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า “ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์พร้อมด้วยบริษัท ขอถวาย อภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร” เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้ นางตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ เวลาไม่ใช่เวลาที่เฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ท่านทรงหลีกเร้นเพียงลำพัง” ข้าพระองค์จึงตั้งว่า “น้องหญิง ถ้าอย่างนั้นคราวที่พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธิ เธอจงถวายอภิวัตพระองค์ตามคำของ เราว่า “ท้าวสักกะ จอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์พร้อมด้วยบริษัท ขอถวายอภิวัต พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยพระเศียร” นางได้ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค หรือไม่ พระองค์ทรงระลึกถึงคำของนางได้อยู่หรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เธอไหว้เราแล้ว เราระลึกถึงคำของเธอได้ และเราออกจากสมาธิเพราะเสียงล้อลวดของพระองค์”

ท้าวสักกะจอมเทพกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพวกเทพผู้เกิดในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ก่อนกว่าพวกข้าพระองค์ว่า “คราวที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก หมู่เทพเจริญเต็มที่มีหมู่อสูรเสื่อมถอยลง” ข้าพเจ้าได้เห็นประจักษ์แล้วว่า เมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นในโลก หมู่เทพเจริญเต็มที่มีหมู่อสูรเสื่อมถอยลง”

เรื่องโคปกเทพบุตร

[๓๕๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในกรุงกบิลพัสดุ์นี้ ได้มีศากยธิดานามว่าโคปิกา ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้รักาศิล^{๕๓} ให้บริบูรณ์ หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย^{๕๔} หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ได้เป็นบุตรของข้าพระองค์ ในที่นั้นพวกเทพรู้จักเธออย่างนี้ว่า “โคปกเทพบุตร” ภิภษุอื่นอีก ๓ รูปประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ไปเกิดในหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นชั้นต่ำ พวกคนธรรพ์นั้นเฝ้าอิม พรังพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ มาสู่ที่บำรุงบำเรอของข้า พระองค์ โคปกเทพบุตรกล่าวเตือนพวกคนธรรพ์ผู้มายังที่บำรุงบำเรอของข้าพระองค์ว่า “ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย พวกท่านหันหน้าไปทางไหน^{๕๕} ทั้งที่ได้ฟังพระธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล้ว เราเป็นหญิงเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ รักาศิลให้บริบูรณ์ หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย หลังจากตายแล้วมาเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ เป็นบุตรของท้าวสักกะจอมเทพ ในที่นี้พวกเทพรู้จักเราอย่างนี้ว่า “โคปกเทพบุตร” ส่วนพวกท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค มาเกิดในหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นชั้นต่ำ พวกเราได้เห็นผู้ร่วมประพฤติกรรมที่มากเกิดในหมู่คนธรรพ์ซึ่งเป็นชั้นต่ำ นับว่าไม่เห็นรูปที่ไม่น่าดูเลย” เมื่อพวกคนธรรพ์ ๓ คน ถูกโคปกเทพบุตรตักเตือน มีเทพ^{๕๖} ๒ องค์ กลับได้สติในปัจจุบันทันทีแล้วไปเกิดในพรหมโลกชั้นพรหมบุโรหิตา ส่วนเทพอีกองค์หนึ่งยังคงอยู่ในกามภพ

[๓๕๔] โคปกเทพบุตรกล่าวว่า

“เรามีนามว่า “โคปิกา”

เป็นอุบาสิกาของพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุ
เราเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระพุทธ พระธรรม
และมีจิตเลื่อมใสบำรุงพระสงฆ์

เพราะความดีของพระธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นทีเดียว
เราได้เป็นบุตรของท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก
มีความรุ่งเรืองมาก มาเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์
แม้ในที่นี้พวกเทพรู้จักเราว่า “โคปกเทพบุตร”

เราได้มาเห็นพวกภิภษุผู้เป็นสาวกของพระโคตม
ผู้เกิดอยู่ในหมู่คนธรรพ์

^{๕๓} ศิล ในที่นี้หมายถึงศีล ๕ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๓/๓๒๑)

^{๕๔} หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย หมายถึงอาการที่ไม่ได้เกิดจากภาวะผิดปกติด้านความรู้สึก แต่เกิดจากความปรารถนาจะบำเพ็ญบารมีให้สูงขึ้น เนื่องจากเพศหญิงไม่อาจบรรลุปัจเจกโพธิญาณและสัมมาสัมโพธิญาณได้ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๓/๓๒๑)

^{๕๕} หันหน้าไปทางไหน มาจากบาลีว่า “กุโตมุขา” หมายถึงใจลอยหรือนอนหลับในขณะที่พระพุทธเจ้า แสดงธรรมเฉพาะหน้า (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๓/๓๒๒)

^{๕๖} เทพ ในที่นี้หมายถึงคนธรรพ์ (ที.ม.อ. (บาลี) ๓๕๓/๓๒๓)

ซึ่งเราเคยเห็นมาแล้ว เมื่อครั้งเป็นมนุษย์
 ยังได้เคยปรนนิบัติทำ⁵⁷ ในเรือนของตน
 แล้วอุปัฏฐากด้วยข้าวและน้ำ
 ท่านเหล่านี้หันหน้าไปทางไหน
 จึงไม่ได้รับพระธรรมของพระพุทธเจ้า
 พระธรรมที่วิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน
 ที่พระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงไว้ดีแล้ว
 แม้เราก็เข้าไปหาพวกท่านได้ฟังสุภาสิตของพระอริยเจ้า
 ได้เป็นบุตรของท้าวสักกะ มีอนุภาพมาก
 มีความรุ่งเรืองมาก มาเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์
 ส่วนพวกท่านเข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
 ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม
 แต่กลับมากเกิดในหมู่เทพชั้นต่ำ
 การเกิดของพวกท่านไม่สมควร
 เราได้มาเห็นผู้ร่วมประพฤติกรรม
 มากเกิดในหมู่เทพชั้นต่ำนับว่าได้เห็นรูปที่ไม่น่าดูเลย
 พวกท่านมากเกิดในหมู่คนธรรพ์
 ยังต้องมาสู้ที่ป่ารุกข์บ้ำเรอของพวกเทพ
 ขอให้ท่านจงดูความวิเศษอันนี้ของเราผู้อยู่ครองเรือนเถิด
 เราเป็นหญิง แต่วันนี้เป็นเทพบุตร
 ผู้พร้อมด้วยกามคุณอันเป็นทิพย์”
 คนธรรพ์พวกนั้นพร้อมกันมาพบโคปกเทพบุตร
 ถูกเทพบุตรผู้เป็นสาวกของพระโคตมตักเตือนแล้ว
 จึงเกิดความสังเวชว่า
 “เอาเถิด พวกเราจะเพียรพยายาม
 อย่าได้เป็นคนรับใช้ของผู้อื่นอีกเลย”
 บรรดาคนธรรพ์เหล่านั้น
 คนธรรพ์ ๒ ตนระลึกถึงคำสอนของพระโคตมได้
 จึงได้เริ่มตั้งความเพียร หน่ายความคิดในภพนี้
 เห็นโทษในกาม ตัดกามสังโยชน์⁵⁸ และกามพันธ⁵⁹
 อันเป็นโยคะที่ละได้ยากของมารผู้มีบาป
 ก้าวล่วงเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์

⁵⁷ **ปรนนิบัติทำ** หมายถึงการอุปัฏฐาก เช่น การล้างเท้า การนวดเท้า และการทาเท้า (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๔/๓๒๓)

⁵⁸ **กามสังโยชน์** หมายถึงกามราคะ ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ เช่น ฉันทะ ราคะ ฉันทราคะ (ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๕๔/๓๑๔)

⁵⁹ **กามพันธ** หมายถึงกามราคะ ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ เช่น โยคะ คันถะ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๔/๓๒๔) และ ดูเทียบ ขุ.ม. (ไทย)

เพราะตัดกามคุณอันมีอยู่เสียได้
 ประดุจช้างตัดบ่วงบาศได้
 เทพทั้งหมดพร้อมทั้งพระอินทร์และพระปชาบดี
 เข้าไปนั่งประชุมกันในสุธัมมาเทวสภา
 ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้กล้า ปราศจากราคะ
 กำลังบำเพ็ญธรรมที่ปราศจากความกำหนด⁶⁰
 ได้ก้าวล่วงเทพพวกนั้นที่นั่งอยู่
 ท้าววสวะผู้เป็นใหญ่กว่าเทพ
 ทอดพระเนตรเทพเหล่านั้น
 ท่วมกลางหมู่เทพแล้วทรงสังเวชว่า
 “เทพเหล่านั้นมาเกิดในหมู่เทพชั้นต่ำกว่า
 เวลานี้กลับก้าวล่วงพวกเทพชั้นดาวดึงส์ได้”
 โคปกเทพบุตรนั้นพิจารณาถ้อยคำของท้าวสักกะ
 ผู้ทรงเกิดความสังเวชแล้วกราบทูลท้าววสวะว่า
 “มีพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นจอมคนอยู่ในมนุษยโลก
 ทรงครอบงำกามเสียได้ พระนามว่าพระศากยมุนี
 เทพพวกนั้นเป็นบุตรของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 เป็นผู้เสียมจากสติ⁶¹ ถูกข้าพระองค์ตีก่เดือนแล้วจึงกลับได้สติ”
 บรรดาท่านทั้ง ๓ เหล่านี้
 ผู้หนึ่งคงเกิดในหมู่คนธรรพ์อยู่ในภพนี้
 อีก ๒ ท่านดำเนินตามทางสัมโพธิ⁶²
 เพราะเป็นผู้มีจิตมั่นคง ย่อมเยี่ยมเทวโลก⁶³ได้
 การประกาศธรรมในศาสนานี้เป็นเช่นนี้
 ไม่มีพระสาวกรูปไหนจะสงสัยอะไร
 ในการประกาศธรรมนั้นเลย
 พวกข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระชินพุทธเจ้า
 ผู้ทรงเป็นจอมคน ทรงข้ามโอชะได้
 ทรงตัดความสงสัยได้แล้ว
 บรรดาคนธรรพ์ ๓ ตนนั้น
 ๒ ตนรู้ธรรมอันใดของพระองค์แล้ว
 ถึงความเป็นผู้วิเศษไปเกิดในหมู่พรหมชั้นพรหมบุโรหิตา

⁶⁰ ธรรมที่ปราศจากความกำหนด ในที่นี้หมายถึงอนาคามีมรรค (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๔/๓๒๔)

⁶¹ สติ ในที่นี้ได้แก่ฌาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๔/๓๒๔)

⁶² ทางสัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงอนาคามีมรรค (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๔/๓๒๔)

⁶³ เยี่ยมเทวโลก หมายถึงคนธรรพ์ ๒ ตนพอได้อุปราสาทและอัปนาสชาติแล้วก็ทำให้เป็นบาท เพื่อให้บรรลุสัมโพธิ แล้วจักไม่เวียนกลับมาในภพภูมิที่ต่ำอีกต่อไป (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๔/๓๒๔)

บรรลุลุคนิเศษแล้ว
 ท่านผู้นิรทุกข์ ขอประทานวโรกาส
 ถึงพวกข้าพระองค์ก็มาเพื่อบรรลุลุคนั้น
 หากพระผู้มีพระภาคทรงประทานวโรกาส
 ก็จะขอทูลถามปัญหา”

[๓๕๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า “ทำวสัฏกะทรงเป็นผู้บริสุทธิ์มาช้านาน จะตรัสถามปัญหากับเรา ก็จะตรัสถามทุกอย่างที่ประกอบด้วยประโยชน์ จะไม่ตรัสถามปัญหาที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และทำวเธอจะทรงเข้าใจที่เราตอบได้ฉับพลันเทียว”

[๓๕๖] จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับทำวสัฏกะจอมเทพเป็นพระคาถาว่า

“วาสวะ พระองค์ทรงปรารถนาสิ่งใดไว้ในพระทัย
 ก็โปรดถามปัญหานั้นกับอาตมภาพเถิด
 อาตมภาพจะแก้ปัญหานั้นให้ถึงที่สุดแต่พระองค์”

ภาณวารที่ ๑ จบ

[๓๕๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงประทานพระวโรกาสแล้ว ทำวสัฏกะจอมเทพ ได้ทูลถามปัญหาข้อที่ ๑ นี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกเทพ มนุษย์ อสุร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นอีกจำนวนมากต่างก็มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร จงเป็นผู้ไม่ถูกลงโทษ จงเป็นผู้ไม่มีศัตรู จงเป็นผู้ไม่ถูกเบียดเบียน จงเป็นผู้ไม่จองเวรกันอยู่เกิด” แต่เพราะมีอะไรเป็นเครื่องผูกมัดเล่า พวกเขาจึงยังคงมีเวร ถูกลงโทษ มีศัตรู ถูกเบียดเบียน ยังจองเวรกันอยู่” ทำวเธอ ได้ทูลถามปัญหาอย่างนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ พวกเทพ มนุษย์ อสุร นาค คนธรรพ์ และสัตว์เหล่าอื่นอีกจำนวนมาก ต่างมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร จงเป็นผู้ไม่ถูกลงโทษ จงเป็นผู้ไม่มีศัตรู จงเป็นผู้ไม่ถูกเบียดเบียน จงเป็นผู้ไม่จองเวรกันอยู่เกิด” แต่เพราะมีอิสสา(ความริษยา) และมัจฉริยะ(ความตระหนี่) เป็นเครื่องผูกมัด พวกเขาจึงยังคงมีเวร ถูกลงโทษ มีศัตรู ถูกเบียดเบียน จองเวรกันอยู่”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ทำวสัฏกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว ทำวสัฏกะจอมเทพมีพระทัยยินดีชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้วเพราะได้ฟังการตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

[๓๕๘] ทำวสัฏกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อิสสาและมัจฉริยะ มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมี อะไร จึงมีอิสสาและมัจฉริยะ เมื่อไม่มีอะไร จึงไม่มีอิสสาและมัจฉริยะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ อิสสาและมัจฉริยะ มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นต้นเหตุ มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นเหตุเกิด มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นกำเนิด มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักเป็นแดนเกิด เมื่อมีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก จึงมีอิสสาและมัจฉริยะ เมื่อไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก จึงไม่มีอิสสาและมัจฉริยะ”

ทำวเธอทูลถามว่า “อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไรจึงมีอารมณ์ อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก เมื่อไม่มีอะไรจึงไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักมีฉันทะ⁶⁴ เป็นต้นเหตุ มีฉันทะเป็นเหตุเกิด มีฉันทะเป็นกำเนิด มีฉันทะเป็นแดนเกิด เมื่อมีฉันทะจึงมีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก เมื่อไม่มีฉันทะจึงไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ฉันทะมีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไรจึงมีฉันทะ เมื่อไม่มีอะไรจึงไม่มีฉันทะ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ฉันทะมีวิตก⁶⁵ เป็นต้นเหตุ มีวิตกเป็นเหตุเกิด มีวิตกเป็นกำเนิด มีวิตกเป็นแดนเกิด เมื่อมีวิตกจึงมีฉันทะ เมื่อไม่มีวิตกจึงไม่มีฉันทะ”

ท้าวเธอทูลถามว่า “วิตกมีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อมีอะไรจึงมีวิตก เมื่อไม่มีอะไรจึงไม่มีวิตก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “วิตกมีแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญา⁶⁶ เป็นต้นเหตุ มีแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญาเป็นเหตุเกิด มีแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญาเป็นกำเนิด มีแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญาเป็นแดนเกิด เมื่อมีแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญาจึงมีวิตก เมื่อไม่มีแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญาจึงไม่มีวิตก”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข ภิภษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควรและดำเนินไปสู่ความดับแ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญา”

เรื่องเวทนากัมมฏฐาน

[๓๕๙] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ กล่าวโทมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โทมนัสที่ควรเสพและโทมนัสที่ไม่ควรเสพ และกล่าวอุเบกขาไว้ ๒ อย่าง คือ อุเบกขาที่ควรเสพและอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ

[๓๖๐] เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้วว่า “จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้ เช่นนั้น

บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพโสมนัสนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง” โสมนัสเช่นนี้เป็นโสมนัสที่ไม่ควรเสพ⁶⁷

⁶⁴ ฉันทะ แปลว่าความพอใจ แต่ในที่นี้หมายถึงความไม่รู้จักอิมคือตัณหา มี ๕ อย่างคือ (๑) ปริยสนฉันทะ (ความไม่อิมในการแสวงหา) (๒) ปฏิลาภฉันทะ (ความไม่อิมในการได้มา) (๓) ปริโภคฉันทะ (ความไม่อิมในการใช้สอย) (๔) สันนิธิฉันทะ (ความไม่อิมในการกักตุน) (๕) วิสัชชนฉันทะ (ความไม่อิมในการจ่ายทรัพย์) (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๓๘/๓๓๕-๓๓๖)

⁶⁵ วิตก แปลว่าการตรึก การไตร่ตรอง ในที่นี้หมายถึงการตรึกเพื่อการตัดสินใจ ๒ อย่าง คือ (๑) ตัณหาวิจิจัย (การตัดสินใจด้วยอำนาจตัณหา) (๒) ทิฏฐิวินิจัย (การตัดสินใจด้วยอำนาจทิฏฐิ) (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๘/๓๓๖)

⁶⁶ แ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญา แยกอธิบายตามศัพท์ได้ดังนี้ แ่งต่าง แปลจากคำว่า สงขา คือส่วนต่าง ๆ หมายถึงส่วนต่าง ๆ แห่งบัญญัติสัญญา บัญญัติจะ หมายถึงบัญญัติธรรม ซึ่งแปลว่า ธรรมเครื่องเน้นซ้ำ ได้แก่ ตัณหาวิจิจัย ๑๐๘ มานะ ๙ และทิฏฐิ ๖๒ ซึ่งเป็นเหตุให้มีความประมาทมัวเมา มีความประมาท มัวเมาในความเป็นหนุ่มสาว ในความไม่มีโรค และในชีวิต บัญญัติสัญญา หมายถึงสัญญา(ความกำหนดหมาย) ที่ประกอบด้วยบัญญัติธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ แต่ในที่นี้หมายถึงเอาเพียงตัณหาเท่านั้น

ดังนั้น คำว่า “แ่งต่างแห่งบัญญัติสัญญา” จึงหมายถึงการคิดปรุงแต่งอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจตัณหา มานะ และทิฏฐิ ของตน ๆ จึงเกิดแ่งต่าง ๆ หรือมุมมองที่แตกต่างกันทั้ง ๆ ที่คิดเรื่องเดียวกัน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๘/๓๓๖, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๕๘/๓๒๑-๓๒๒)

⁶⁷ โสมนัสที่ไม่ควรเสพ หมายถึงโสมนัสที่อาศัยกามคุณ เป็นไปทางทวาร ๖ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๐/๓๔๐)

บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพโสมนัสนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น” โสมนัสเช่นนี้เป็นโสมนัสที่ควรเสพ⁶⁸

ในโสมนัส⁶⁹ นั้น โสมนัสใดมีวิตก มีวิจาร์⁷⁰ และโสมนัสใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์⁷¹ บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ ประณีตกว่า”

ข้อที่เรากล่าวว่่า “จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพ และโสมนัสที่ไม่ควรเสพ” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

[๓๖๑] เรากล่าวไว้เช่นนี้แลว่่า “จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้ เช่นนั้น

บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพโสมนัสนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง” โสมนัสเช่นนี้เป็นโสมนัสที่ไม่ควรเสพ

บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพโสมนัสนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น” โสมนัสเช่นนี้เป็นโสมนัสที่ควรเสพ

ในโสมนัสนั้น โสมนัสใดมีวิตก มีวิจาร์⁷² และโสมนัสใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์⁷³ บรรดาโสมนัส ๒ อย่างนั้น โสมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ ประณีตกว่า

ข้อที่เรากล่าวว่่า “จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ ๒ อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

[๓๖๒] เรากล่าวไว้เช่นนี้แลว่่า “จอมเทพ เรากล่าวอุเบกขาไว้ ๒ อย่าง คือ อุเบกขาที่ควรเสพและอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาอุเบกขา ๒ อย่างนั้น อุเบกขาใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพอุเบกขานี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง” อุเบกขาเช่นนี้เป็นอุเบกขาที่ไม่ควรเสพ

บรรดาอุเบกขา ๒ อย่างนั้น อุเบกขาใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพอุเบกขานี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น” อุเบกขาเช่นนี้เป็นอุเบกขาที่ควรเสพ

⁶⁸ โสมนัสที่ควรเสพ หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจเนกขัมมะ วิปัสสนา อนุสสติ และปฐมฌานเป็นต้น (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๐/๓๔๐)

⁶⁹ โสมนัส ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่อาศัยเนกขัมมะ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๐/๓๔๐)

⁷⁰ โสมนัสมีวิตกมีวิจาร์ ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจเนกขัมมะ วิปัสสนา อนุสสติ และปฐมฌาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๐/๓๔๐)

⁷¹ โสมนัสไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจทุติยฌานและตติยฌาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๐/๓๔๐)

⁷² โสมนัสมีวิตกมีวิจาร์ ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจเนกขัมมะ วิปัสสนา อนุสสติ ปฐมฌานและทุติยฌาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๑/๓๔๒)

⁷³ โสมนัสไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ ในที่นี้หมายถึงโสมนัสที่เกิดขึ้นโดยตรง (ที.ม.อ. (บาลี) ๓๖๑/๓๔๒)

ในอุเบกขานั้น อุเบกขาใดมีวิตก มีวิจาร์⁷⁴ และอุเบกขาใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์⁷⁵ บรรดาอุเบกขา ๒ อย่างนั้น อุเบกขาที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ ประณีตกว่า”

ข้อที่เรากล่าวไว้ว่า “จอมเทพ เรากล่าวอุเบกขาไว้ ๒ อย่าง คือ อุเบกษาที่ควรเสพและอุเบกษาที่ไม่ควรเสพ” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

[๓๖๓] จอมเทพ ภิกษุปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควร และดำเนินไปสู่ความดับแ่งต่างแห่งปัญจสัญญา”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการ ตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

ปาติโมกขสังวร⁷⁶ (สำรวจในปาติโมกข์)

[๓๖๔] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นรทุกข์ ภิกษุปฏิบัติ อย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวจในปาติโมกข์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ เรากล่าวกายสมาจาร(ความประพฤติทางกาย) ไว้ ๒ อย่าง คือ กายสมาจารที่ควรเสพและกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ กล่าววจีสมาจาร(ความประพฤติทางวาจา) ไว้ ๒ อย่างคือ วจีสมาจารที่ควรเสพ และวจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ และกล่าวปริเยสนา(การแสวงหา)ไว้ ๒ อย่างคือ ปริเยสนาที่ควรเสพและปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ

เรากล่าวไว้เช่นนี้แลว่า “จอมเทพ เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒ อย่างคือ กายสมาจารที่ควรเสพ และกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดากายสมาจาร ๒ อย่างนั้น กายสมาจารใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพ กายสมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง” กายสมาจารเช่นนี้เป็นกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ

บรรดากายสมาจาร ๒ อย่างนั้น กายสมาจารใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพ กายสมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น” กายสมาจารเช่นนี้เป็นกายสมาจารที่ควรเสพ

ข้อที่เรากล่าวไว้ว่า “จอมเทพ เรากล่าวกายสมาจารไว้ ๒ อย่าง คือ กายสมาจารที่ควรเสพและกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวไว้เช่นนี้แลว่า “จอมเทพ เรากล่าววจีสมาจารไว้ ๒ อย่าง คือ วจีสมาจารที่ควรเสพและวจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาวจีสมาจาร ๒ อย่างนั้น วจีสมาจารใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพ วจีสมาจารนี้แล อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง” วจีสมาจารเช่นนี้เป็นวจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ

⁷⁴ อุเบกขามิวิตกมีวิจาร์ ในที่นี้หมายถึงอุเบกษาที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจเนกขัมมะ วิปัสสนา อнуสสติ และปฐมฌาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๒/๓๔๗)

⁷⁵ อุเบกขาไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ ในที่นี้หมายถึงอุเบกษาที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจหุตติยฌานและตติยฌานเป็นต้น (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๒/๓๔๗)

⁷⁶ ดูเทียบ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๑๐-๑๑๑/๑๓๘-๑๔๑

บรรดาวิชาจารย์ ๒ อย่างนั้น วิชาจารย์ใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพวิชาจารย์นี้แล อกุลศัลยกรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุลศัลยกรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น” วิชาจารย์เช่นนี้เป็นวิชาจารย์ที่ควรเสพ

ข้อที่เรากล่าวไว้ว่า “จอมเทพ เรากล่าววิชาจารย์ไว้ ๒ อย่าง คือ วิชาจารย์ ที่ควรเสพและวิชาจารย์ที่ไม่ควรเสพ” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้ว “จอมเทพ เรากล่าวปริเยสนาไว้ ๒ อย่าง คือ ปริเยสนาที่ควรเสพและปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ” เพราะอาศัยเหตุอะไร เราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น

บรรดาปริเยสนา ๒ อย่างนั้น ปริเยสนาใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพปริเยสนานี้แล อกุลศัลยกรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุลศัลยกรรมทั้งหลายเสื่อมลง” ปริเยสนานี้เป็นปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ

บรรดาปริเยสนา ๒ อย่างนั้น ปริเยสนาใดบุคคลรู้ว่า “เมื่อเราเสพปริเยสนานี้แล อกุลศัลยกรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุลศัลยกรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น” ปริเยสนาเช่นนี้เป็นปริเยสนาที่ควรเสพ

ข้อที่เรากล่าวไว้ว่า “จอมเทพ เรากล่าวปริเยสนาไว้ ๒ อย่าง คือ ปริเยสนาที่ควรเสพและปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ” เรากล่าวเพราะอาศัยเหตุนี้

จอมเทพ ภิขุปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีขึ้นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น” ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมัดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

อินทริยสังวร⁷⁷

(สำรวมอินทริย์)

[๓๖๕] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล้ว ได้ทูลถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิขุปฏิบัติ อย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมอินทริย์”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ เรากล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้ ๒ อย่าง คือ รูปที่ควรเสพ⁷⁸และรูปที่ไม่ควรเสพ กล่าวเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูไว้ ๒ อย่าง คือ เสียงที่ควรเสพและเสียงที่ไม่ควรเสพ กล่าวกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกไว้ ๒ อย่างคือ กลิ่นที่ควรเสพและกลิ่นที่ไม่ควรเสพ กล่าวรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นไว้ ๒ อย่างคือ รสที่ควรเสพและรสที่ไม่ควรเสพ กล่าวโณภูฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายไว้ ๒ อย่างคือ โณภูฐัพพะที่ควรเสพและโณภูฐัพพะที่ไม่ควรเสพ กล่าวธรรมารมณฺ์ ที่พึงรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ อย่างคือ ธรรมารมณฺ์ที่ควรเสพและธรรมารมณฺ์ที่ไม่ควรเสพ”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท้าวสักกะจอมเทพได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมรู้ชัดเนื้อความแห่งพระภาสิตที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ว่า “เมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นใด อกุลศัลยกรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น กุลศัลยกรรมทั้งหลายเสื่อมลง รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นนี้เป็นรูปที่ไม่ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพรูปที่พึงรู้แจ้งทางตา เช่นใด อกุลศัลยกรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุลศัลยกรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น รูปที่พึงรู้แจ้งทางตาเช่นนี้เป็นรูปที่ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูเช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกเช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น เช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพโณภูฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายเช่นใด ฯลฯ เมื่อบุคคลเสพธรรมารมณฺ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นใด” อกุลศัลยกรรมทั้งหลาย

⁷⁷ ดูเทียบ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๑๙/๑๕๓-๑๕๕

⁷⁸ คำว่า **เสพ** มีความหมายตามบริบท เช่น เสพรูป หมายถึงเห็นรูป เสพเสียง หมายถึงฟังเสียง เสพกลิ่น หมายถึงดมกลิ่น เสพรส หมายถึงลิ้มรส เสพโณภูฐัพพะ หมายถึงถูกต้องโณภูฐัพพะ เสพธรรมารมณฺ์ หมายถึงนึกถึงธรรมารมณฺ์ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๕/๓๕๑-๓๕๓)

เจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง ธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นนี้ เป็นธรรมารมณที่ไม่ควรเสพ เมื่อบุคคล
 เสพธรรมารมณที่พึงรู้แจ้งทางใจเช่นใด อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลง กุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น ธรรมารมณที่
 พึงรู้แจ้งทางใจเช่นนี้ เป็นธรรมารมณที่ควรเสพ” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมรู้ชัดเนื้อความแห่งพระ
 ภาสิตที่ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้แล จึงไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจ
 แล้ว เพราะได้ฟังการตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

[๓๖๖] ท้าวสักกะจอมเทพขึ้นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคดังนี้แล้ว ไ้ ดุ้ทูลถามปัญหาให้
 ยิ่งขึ้นไปว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีวาตะ(หลักการ)อย่างเดียวกัน มีศีล(ข้อปฏิบัติ)อย่าง
 เดียวกัน มีฉันทะ(ลัทธิ)อย่างเดียวกัน มีอชฌิมฐานะ⁷⁹(จุดหมาย)อย่างเดียวกัน หรือหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด ไ้ ไม่มีวาตะอย่างเดียวกัน ไ้ ไม่มีศีลอย่าง
 เดียวกัน ไม่มีฉันทะอย่างเดียวกัน ไม่มีอชฌิมฐานะ อย่างเดียวกัน”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาตะอย่าง
 เดียวกัน ไม่มีศีลอย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะอย่างเดียวกัน ไม่มีอชฌิมฐานะอย่างเดียวกัน”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ โลกมีธาตุหลากหลาย⁸⁰ มีธาตุต่างกัน ในโลกที่มีธาตุหลากหลายมี
 ธาตุต่างกันนั้น เหล่าสัตว์ยึดมั่นธาตุใด ๆ อยู่ ก็ย่อมยึดมั่นธาตุนั้น ๆ ด้วยเรี่ยวแรงและความยึดมั่นอยู่ว่า “นี่เท่านั้น
 จริง อย่างอื่นไม่จริง” เพราะเหตุนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาตะอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลอย่าง เดียวกัน ไม่มี
 ฉันทะอย่างเดียวกัน ไม่มีอชฌิมฐานะอย่างเดียวกัน”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีความสำเร็จสูงสุด⁸¹มีความเกษม
 จากโยคะสูงสุด⁸² ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด⁸³ มีที่สุดอันสูงสุด⁸⁴หรือหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด ไ้ ไม่มีความสำเร็จสูงสุด ไ้ ไม่มีความเกษม
 จากโยคะสูงสุด ไ้ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ไ้ ไม่มีที่สุดอันสูงสุด”

ท้าวเธอทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีความสำเร็จสูงสุด
 ไม่มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ไ้ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ไ้ ไม่มีที่สุดอันสูงสุด”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “จอมเทพ ภิกษุทั้งหลายผู้หลุดพ้นเพราะสันตันทานั่นจึงจะมีความ
 สำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด เพราะเหตุนี้ สมณ
 พราหมณ์ทั้งหมดจึงไม่มีความสำเร็จสูงสุด ไ้ ไม่มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ไ้ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ไ้ ไม่มี
 ที่สุดอันสูงสุด”

⁷⁹ อชฌิมฐานะ ในที่นี้หมายถึงมีที่สุดอย่างเดียวกัน(เอกปริโยสานา) มีข้อตกลงร่วมกัน(สมานนิฏฐานา) (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๖/๓๕๓, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๖๖/๓๕๑)

⁸⁰ มีธาตุหลากหลาย ได้แก่ มีอชฌิมฐานะ คือนิสัยใจคอความนิยมต่างกัน เช่น เมื่อคนหนึ่งอยากเดิน อีก คนหนึ่งอยากยืน เมื่อคน
 หนึ่งอยากยืน อีกคนหนึ่งอยากนอน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๖/๓๕๓)

⁸¹ มีความสำเร็จสูงสุด ในที่นี้หมายถึงพ้นความพินาศคือกิเลส (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๖/๓๕๓)

⁸² ความเกษมจากโยคะสูงสุด ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๖/๓๕๓)

⁸³ ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด ในที่นี้หมายถึงอริยมรรค (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๖/๓๕๓)

⁸⁴ ที่สุดอันสูงสุด ในที่นี้หมายถึงพระนิพพาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๖/๓๕๓)

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพทูลถามอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพมีพระทัยยินดีชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในเรื่องนี้ หมดความแคลงใจแล้ว เพราะได้ฟังการตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาค”

[๓๖๗] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ความหวั่นไหวเป็นโรค ความหวั่นไหวเป็นหัวผี ความหวั่นไหวเป็นลูกศร ความหวั่นไหวจุดคร่าบุรุษนี้ไปเพื่อบังเกิดในภพนั้น ๆ ฉะนั้น บุรุษนี้จึงถึงฐานะสูงบ้างต่ำบ้าง⁸⁵

ปัญหาที่ข้าพระองค์ไม่ได้แม้โอกาสจะถามในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นนอก พระธรรมวินัยนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบแก่ข้าพระองค์แล้ว และได้ทรงถอน ลูกศรคือความสงสัยและความเคลือบแคลงที่นอนเนื่องมานานของข้าพระองค์ด้วย”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “จอมเทพ พระองค์ทรงจำได้หรือไม่ว่าปัญหา ข้อนี้ได้ตรัสถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นมาบ้างแล้ว”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ข้าพระองค์ยังจำได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ท่านเหล่านั้นตอบว่าอย่างไร หากไม่หนักพระทัย เสิญฺพระองค์ตรัสเกิด”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ณ สถานที่ที่มีพระผู้มีพระภาค หรือผู้เปรียบดังพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ หม่อมฉันไม่หนักใจเลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เสิญฺพระองค์ตรัสเกิด จอมเทพ”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ข้าพระองค์เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ที่เข้าใจว่า “เป็นผู้ อยู่ป่า อยู่ในเสนาสนะอันสงัด” แล้วถามปัญหาเหล่านี้ ท่านเหล่านั้น เมื่อถูกถาม ก็ตอบไม่ได้กลับย้อนถามข้าพระองค์ว่า “ท่านชื่ออะไร” เมื่อถูกย้อนถาม ข้าพระองค์ จึงตอบว่า “เราชื่อท้าวสักกะจอมเทพ” ท่านเหล่านั้นก็ยิ่งถามต่อไปอีกว่า “ท่านทำกรรมอะไร จึงถึงฐานะอันนี้เล่า” ข้าพระองค์จึงแสดงธรรม⁸⁶ตามที่ได้ฟังที่ได้เรียนมา ท่านเหล่านั้นมีใจยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านี้ว่า “พวกเราได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพ และท้าวเธอได้ตรัสตอบปัญหาที่พวกเราถาม” ท่านเหล่านั้นยอมเป็นสาวกของข้าพระองค์ ส่วนข้าพระองค์ไม่ยอมเป็นสาวกของท่านเหล่านั้น แต่(บัดนี้)ข้าพระองค์เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า⁸⁷”

เรื่องการได้โสมนัส

[๓๖๘] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “จอมเทพ พระองค์ยังทรงจำการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้ ก่อนแต่จะได้หรือไม่”

ท้าวเธอทูลตอบว่า “ข้าพระองค์ยังจำการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้ก่อนแต่นี้ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

⁸⁵ ฐานะสูงบ้างต่ำบ้าง ในที่นี้หมายถึงภพภูมิต่าง ๆ เช่น พรหมโลกสูงกว่าเทวโลก เทวโลกสูงกว่ามนุษย์โลก และมนุษย์โลกสูงกว่าอมนุษย์ (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๗/๓๕๔)

⁸⁶ ธรรม ในที่นี้หมายถึงวัตตบท ได้แก่ ข้อที่ถือปฏิบัติประจำที่ทำให้หม่อมมาจนพได้เป็นท้าวสักกะจอมเทพ มี ๗ อย่าง คือ (๑) มาตาเปติภโร (เลี้ยงมารดาบิดา) (๒) กุเลชฎฐาปจายี (เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล) (๓) สณฺหวาโจ (พูดคำสุภาพอ่อนหวาน) (๔) อปิสุณฺวาโจ หรือ เปสุณฺยบฺพหยาโย (ไม่พูดส่อเสียด พูดสมานสามัคคี) (๕) ทานสํวิภาครโต หรือ มจฺจฺฉริณฺโย (ยินดีในการแจกทานปราศจากความตระหนี่) (๖) สจฺจวาโจ (มีวาจาสัตย์) (๗) อโกธโน หรือ โกธากิฎฺฐ (ไม่โกรธ ระวังความโกรธได้) (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๗/๓๕๔)

⁸⁷ ดูคำอธิบายใน สกกวัตตุ ธมฺมปทฺฐจกฺกา ฉฺชฺโช ภาโค สุขวคฺคฺวณฺณนา

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “พระองค์ยังทรงจำการได้ความยินดี การได้โสมนัส เช่นนี้ก่อนแต่นี้ได้ว่าอย่างไร”

ท้าวเธอกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว เมื่อครั้งเกิดสงครามระหว่างเทพกับอสูรถึงขั้นรบประชิด ในสงครามนั้นพวกเทพชนะ พวกอสูรพ่ายแพ้ เมื่อข้าพระองค์ชนะสงครามจึงมีความคิดว่า “บัดนี้พวกเทพในเทวโลกจะบริโภคนิพพาน (รส) ๒ ประการ คือ ทิพยนิพพานและอสูรนิพพาน” การได้ความยินดี การได้โสมนัสของข้าพระองค์นั้นเป็นทางมาแห่งทัศนชาวูธ เป็นทางมาแห่งศีลตราวูธ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ส่วนการได้ความยินดี การได้โสมนัสของข้าพระองค์ เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่เป็นทางมาแห่งทัศนชาวูธ ไม่เป็นทางมาแห่งศีลตราวูธ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน”

[๓๖๙] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “จอมเทพ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์^{๘๘}อะไร จึงทรงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้”

ท้าวเธอกราบทูลว่า “ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๖ ประการ จึงได้ประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๑ นี้แล้วว่า

“เมื่อข้าพระองค์เกิดเป็นเทพดำรงอยู่ในที่นี้^{๘๙}

ข้าพระองค์กลับได้อายุเพิ่มขึ้นอีก

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข์

ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เกิด”

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๒ นี้แล้วว่า

“เมื่อข้าพระองค์จุติจากกายทิพย์

ละอายุของอมมนุษย์ เป็นผู้ไม่หลง

จะเข้าสู่ครุฑภีในตระกูลที่ข้าพระองค์มีใจยินดี”

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๓ นี้แล้วว่า

“เมื่อข้าพระองค์นั้นยินดีในศาสนา

ของพระผู้มีพระภาคผู้มีปัญญาไม่ลุ่มหลง

ข้าพระองค์มีสัมปชัญญะ

มีสติอยู่โดยชอบธรรม^{๙๐}”

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๔ นี้แล้วว่า

^{๘๘} อำนาจประโยชน์ หมายถึงเหตุ (อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๒๐๑/๗๔)

^{๘๙} ในที่นี้ หมายถึงในถ้ำอินทสาละ (ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๖๙/๓๔๔)

^{๙๐} โดยชอบธรรม หมายถึงโดยสมควรแก่ความเป็นพระอริยสาวก (ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๖๙/๓๔๔)

“เมื่อข้าพระองค์ประพาศโดยชอบธรรมก็จักมีสัมโพธิ⁹¹

ข้าพระองค์จะรู้ทั่วถึง⁹²อยู่

นั่นแหละจะเป็นที่สุดของข้าพระองค์⁹³”

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๕ นี้แล้ว

“เมื่อข้าพระองค์จุติจากกายมนุษย์

ละอายุของมนุษย์แล้ว จักเกิดเป็นเทพอีก

ข้าพระองค์จะเป็นผู้สูงสุดในเทวโลก”

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ ๖ นี้แล้ว

“เทพเหล่านั้นขึ้นออกนิมิตฎฐภพ

เป็นผู้ประณีตกว่า เป็นผู้มียศ

ในภพสุดท้ายที่ดำเนินไปอยู่

ออกนิมิตฎฐภพนั้นจะเป็นที่อยู่ของข้าพระองค์”

จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัสเช่นนี้

ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๖ ประการนี้แล จึงประกาศการได้ความยินดี การได้โสมนัส

เช่นนี้

[๓๗๐]

ข้าพระองค์มีความดำริยังไม่ถึงที่สุด

มีความสงสัยเคลือบแคลง

เที่ยวแสวงหาพระตถาคตอยู่สิ้นกาลนาน

ข้าพระองค์เข้าไปหาสมณะ

ที่เข้าใจว่าเป็นผู้เย็บสงบ

สำคัญว่า “เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

ท่านเหล่านั้นเมื่อถูกถามว่า

ความสำเร็จเป็นอย่างไร

ความไม่สำเร็จเป็นอย่างไร

ก็ไม่สามารถตอบในเรื่องมรรคและปฏิบัติได้

เมื่อท่านเหล่านั้นรู้ว่า

ข้าพระองค์เป็นท้าวสักกะมาจากเทวโลก

ก็พากันถามข้าพระองค์ว่า

“ท่านทำกรรมอะไรจึงถึงฐานะนี้เล่า”

ข้าพระองค์จึงแสดงธรรมแก่ท่านเหล่านั้น

ตามที่ได้ฟังมาในหมู่ชน

⁹¹ สัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงสกทาคามีมรรค (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๙/๓๕๕)

⁹² จะรู้ทั่วถึง หมายถึงปรารถนาจะบรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่บรรลุ (ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๖๙/๓๕๔)

⁹³ นั่นแหละจะเป็นที่สุดของข้าพระองค์ หมายถึงไม่มีการเกิดในมนุษย์โลกอีกต่อไป (ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๓๖๙/๓๕๔)

ท่านเหล่านั้นมีใจยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า
 พวกเขาได้เห็นท้าววาทะแล้ว
 เมื่อข้าพระองค์นั้นได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ผู้ข้ามความสงสัยแล้ว
 ข้าพระองค์นั้นหมดความหวาดกลัว
 ในวันนี้ได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว
 ข้าพระองค์ขอถวายอภิวัตพระพุทธรูป
 ผู้ทรงกำจัดลูกศรคือตัณหาได้
 ไม่มีบุคคลเปรียบเทียบได้ ทรงเป็นพระมหาวิระ
 ทรงเป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
 ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ์ ข้าพระองค์กับพวกเทพ
 กระทำความนอบน้อมอันใดแก่พระพรหม
 ตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพระองค์
 จักถวายความนอบน้อมอันนั้นแต่พระองค์
 ขอพระวโรกาสทำการนอบน้อมแต่พระองค์
 พระองค์ผู้เดียวเท่านั้นที่ตรัสรู้
 ทรงเป็นพระศาสดาที่ยอดเยี่ยม
 ไม่มีบุคคลใดทั้งในโลกและเทวโลก
 มาเปรียบเทียบกับพระองค์ได้”

[๓๗๑] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งเรียกปัญจสิขะ คันธรรพบุตร มาตรัสว่า “พ่อปัญจสิขะ เธอมี
 คุณมากแก่เรา ที่ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระทัยก่อน เธอทำให้พระองค์ทรงพอพระทัยก่อนแล้ว ภายหลัง
 พวกเราจึงได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะตั้งเธอไว้ในตำแหน่งของบิดา เธอจะเป็น
 เจ้าแห่งคนธรรพ์ เราจะยกนางภัททาสุริยวัจฉสาให้เธอ เพราะท่านเป็นผู้ที่เธอปรารถนาอย่างยิ่ง”

ท้าวสักกะจอมเทพได้ธรรมจักขุ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงใช้พระหัตถ์ตบปฐพี ทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า
 “ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

อนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว ธรรมจักขุอันปราศจาก ฐลีสคือกิเลสปราศจาก
 มลทิน เกิดขึ้นแก่ท้าวสักกะจอมเทพและแก่เทวดาอื่นอีก ๘๐,๐๐๐ องค์ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็น
 ธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาที่ท้าวสักกะจอมเทพอัญเชิญมา
 ทูลถามแล้ว ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้น เวद्यากรณภาษิตนี้จึงมีชื่อว่า “สักกปัญหา”

สักกปัญหาสูตรที่ ๘ จบ